

РОЗУМАЙ

ЖИВА УКРАЇНА · LIVING UKRAINE · ECOLOGICAL JOURNAL

СПЕЦВИПУСК '2008

... ДЕРЕВА І БУДИНКИ - ЦЕ НЕ АЛЬТЕРНАТИВА, ЦЕ Є УМОВА
НОРМАЛЬНОГО ЖИТТЯ...(С. 3-5)

INDEX

УРБОЕКОСИСТЕМИ В

ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ КОНТЕКСТІ

URBOECOSYSTEMS IN THE CONTEXT OF
CIVILIZATION: GREEN CITIES AS A SYMBOL
OF THE CHANCE FOR SURVIVAL.....3

ПРИРОДА І МІСТО: ГАРМОНІЯ ЧИ ОПОЗИЦІЯ?

NATURE AND CITY: HARMONY OR
OPPOSITION?.....7

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

СУСПІЛЬСТВА ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ

МІСЬКИХ ЕКОСИСТЕМ : ПРО ПЕРСПЕК-

ТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО

ПРИРОДНОГО ПАРКУ "ГОЛОСІЇВСЬКИЙ"

ENVIRONMENTAL EDUCATION AS A FACTOR

OF PROTECTION OF URBAN ECOSYSTEM

S..... 10

ДНІПРО

ВСЬКІ ОСТРОВИ БІЛЯ КИЄВА : СТАН

ТА ПРИРОДООХОРОННА ЦІННІСТЬ

(Пропозиції щодо збереження островів

як важливої ділянки Дніпровського

екокоридору)

DNIPRO ISLANDS NEAR KYIV: STATE AND

NATURE CONSERVATION VALUE 12

РОЛЬ ЗЕЛЕНИХ ЗОН МІСТ ПОЛТАВСЬКОЇ

ОБЛАСТІ ЯК СКЛАДОВИХ РЕГІОНАЛЬНОЇ

ЕКОМЕРЕЖІ

THE ROLE OF GREEN AREAS OF POLTAVA

REGION WITHIN THE REGIONAL ECONET.. 15

ЗЕЛЕНА ЗОНА МІСТА

ДНІПРОДЗЕРЖИНСЬКА

GREEN ZONE OF DNIPRODZERZHYN SK TOW

N..... 17

ЛИСТ ДЛЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ.. 19

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

СОСТОЯНИЯ ВОДНЫХ ЭКОСИСТЕМ

АЗОВО-ЧЕРНОМОРСКОГО

ЭКОКОРИДОРА В ПРЕДЕЛАХ УКРАИНЫ

COMPARATIVE CHARACTERISTIC OF THE

STATE OF WATER ECOSYSTEMS OF THE

AZOV-BLACK SEA ECOLOGICAL CORRIDOR

IN UKRAINE.....20

ЗАХОДИ, СПРЯМОВАНІ НА

ПОЛІПШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ

ПРИАЗОВ'Я У МЕЖАХ МАЙБУТЬОГО

БІОСФЕРНОГО РЕЗЕРВАТУ "МЕОТИДА"

12

УРОЧИЩЕ ФЕОФАНІЯ

ЯК СПІВІСНУЮТЬ НА ТЕРИТОРІЇ

УРОЧИЩА ФЕОФАНІЇ ПРИРОДНИЙ ЛІС І

НОВИЙ ПАРК?

HOW THE NATURAL FOREST AND NEW

PARK COEXIST IN THE TERRITORY OF

PHAEOPHANIA TRACT.....26

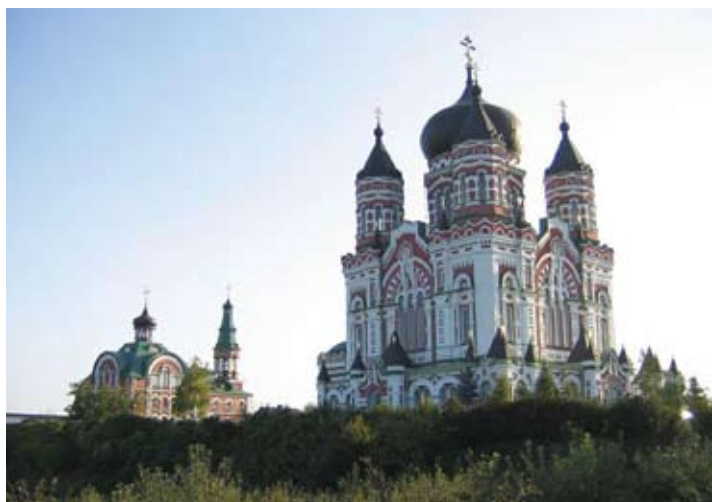

Місто дитячими очима. "Водії, схаменіться!". Роман Гардашук, 12 років, зразкова художня школа "Юний художник" БДЮТ Голосіївського району м. Києва

... якість життя, його комфортність і повнота втілення фізико-психічних потенцій, закладених у людських генах, вища в умовах максимально природного довкілля, а не порушеного чи забрудненого. Зрештою, згадаймо, які образи людина несе з собою через життя - як якір, еталон, які запам'яталися у хвилини, котрі були варті того, щоб жити? (с.3-5)

... і лише голуби, горобці, іноді коти і собаки, обов'язково - пацюки... (про урбосистеми, с. 4)

Феофанія. Прикраса парка-пам'ятки - собор

Розбудова паркової частини триває. Тому надзвичайно важливим є дотримання природоохоронного режиму... (с. 26)

Київ. Оболонь. Сьогодні на набережній зеленого мережива вже немає. Все - в бетоні.

Повінь на Дніпрі. Київські острови - залишок дикої природи, де ще можна побачити і показати дітям навесні повінь.

...мова мусить йти про максимальне збереження всього живого і зеленого, підтриманого законодавчо, нормативно і морально... (с. 4)

15 грудня 2008 року (м. Київ) в залі засідань Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України за ініціативи громадських екологічних організацій (Об'єднання громадян Товариство "Зелена Україна", Національний екологічний центр України, Національний комітет сприяння Програмі ООН з довкілля (УкрЮНЕПКом), Благодійна організація "Інтерекоцентр", Українська асоціація Римського клубу) відбулося засідання Круглого столу на тему:

"Міські екосистеми та екомережа: що ми можемо зробити для природи?"

Проведення Круглого столу проведено за підтримки Офісу Радника з питань сільського господарства, природи та якості харчових продуктів Посольства Нідерландів в Україні.

За його підсумками роботи Круглого столу підготовлено спеціальний випуск часопису "Жива Україна" - "Розмай".

В роботі Круглого столу взяли участь провідні екологи, ботаніки, зоологи, економісти, освітяни, експерти неурядових екологічних організацій Києва, Одеси, Херсона, Полтави, Кременчука, Умані та інших міст України.

З вітальним словом до громади звернулися: Іван Заєць, Народний депутат України, голова підкомітету Верховної ради України; Мейвес Браувер, Едіт Оудт (Посольство Королівства Нідерландів в Україні); Ігор Іваненко (Мінприроди України).

Обговорено такі питання:

- екосистеми урбанізованих територій та особливості їх функціонування;
- екосистеми урбанізованих територій та розвиток Національної екомережі України;
- екологічне, рекреаційне, освітнє, історико-культурне значення зелених зон міста: проблеми збереження й розвитку;
- участь громадськості у збереженні екосистем урбанізованих територій.

Крім доповідей, які увійшли до "Розмаю" з цікавою інформацією виступили О. Запорожець (Директор інституту міського господарства НАУ); М.Огняник (Інститут геології НАН України); П.Бойко, (Херсонський аграрний університет); Н. Стецюк, (Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка) Є.Гаєв (НАУ); І.Сіренко, (Національний екологічний центр України) та інші.

Учасники Круглого столу підтримали проекти Закону України "Про мораторій на зміну цільового призначення рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах" та Закону України "Про мораторій на видалення зелених насаджень на окремих об'єктах благоустрою зеленого господарства м. Києва", представлених Народним депутатом України Іваном Зайцем, як таких, що потребують невідкладного ухвалення Верховною радою України.

Детальніша інформація :
Тетяна Гардашук
Ел. пошта: thard@i.com.ua

УРБОЕКОСИСТЕМИ В ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ КОНТЕКСТІ

Зелені міста як символ шансу на життя

Ярослав Мовчан, Сергій Шидловський, Сергій Матвеев

Людство на порозі третього тисячоліття зустрілося з новими викликами. Власне, в тому і проблема, що вони нові, і мудрість "нове - добре забуте старе" втрачає силу, отже йдеться про випробовування інтелекту, волі і ще чогось (душі, щастя, ресурсу...). Ці виклики - вичерпання природних ресурсів; можливості асиметричних відповідей; можливості фантастичних технологій-проривів (і розуміння, що несправедливості все одно не стає менше - тривають війни, у світі мільйони людей помирають від голоду, панує насилля); активізація кліматичних змін; наочність зміни біосфери; світ увійшов в епоху інформатизації та гай-теку; всевладдя транснаціональних корпорацій; принципова нерівномірність суспільного розвитку; глобалізація, яка охопила світ, - вже по суті входить в кожен дім і принциповим чином міняє наші уявлення про майбутнє світу.

Розглядаючи загрози й виклики планетарного рівня, слід брати до уваги загрози, спричинені діяльністю людства як геологічної сили (здійснився прогноз В. Вернадського) відносно меж стійкості екосистем і біосфери Землі. Ця обставина пов'язана як з руйнуванням екосистем і біосфери в цілому, з одного боку, та вичерпанням ресурсів планети (в тому числі біоресурсів) - з іншого. Вона формує якісно новий контекст суспільно-економічного розвитку і є викликом людству, зумовлюючи світові гносеологічні та практичні проблеми (Hawken, Lovins, Hunter Lovins, 1999; Гор, 2001; Дейлі, 2002).

Чому не варто рубати в містах дерева

Нас оточують останні дорослі дерева, які проживуть ще якийсь час, завдяки своєму дерев'яному стоїцизму чи волі до життя, поки якийсь горе-будівельник чи "озеленювач" із "Зеленбуду", виконуючи замовлення чи вказівку начальнича, їх не зрубає або не залле отрутою.

Особливий вид рубання - вирубування скверів, паркових зон і окремих дерев між існуючою забудовою - свого роду "екозачистка", спецоперація перед забудовою типу

"ущільнення". Йдеться про громадські ділянки, які передаються під будь-що - АЗС, пивбарчмарочос, - і передати їх значно легше, якщо дерева попередньо "знесені" (бо тоді необхідна процедура погодження стає дуже формальною). Ще рубають, щоб продати (передати, "освоїти будівництвом" - самі виберуть термін) земельні ділянки, які коштують тисячі і тисячі гривень за "квадратний метр" уже зараз.

Навіщо в місті дерева? Точніше, навіщо в місті зелень, чи калина за вікном, чи дубовий ліс неподалік? Річ у тім, що зелень (точніше - зелені рослини, а не та "зелень", що домінує в свідомості "господарів життя" за умов дикої фази капіталізації) виконує багато функцій: засвоює енергію сонця і будує органічну речовину, виділяє кисень, формує клімат - планетарний, зональний і місцевий - і середовище проживання (наше природне довкілля з його особливостями ландшафтів, естетикою, кольорами і формами), поглинає шуми, пилюку, випромінювання, вібрації. Вона є основою для формування біогеоценозів, екосистем. При цьому відбувається перетворення енергії, речовини та інформації, забезпечується життєво важливий біогеохімічний зв'язок із ландшафтом і формується система еконіш - таких собі квартир і професій у природі, які дозволяють співіснувати тривалий час і травам, і жукам, і солов'ям, і мікробам, і людині. І це співіснування є обов'язковим. Тому що людина - здорової, з пам'яттю і майбутнім - без цього довкілля не буде.

Давно відомо, що існує тісний зв'язок між місцевістю, ландшафтом, де тривалий час проживає народ (етнос), - і статусом цього етносу - фізичним, духовним, укладом життя і побуту. Езотерики навіть говорять про такі собі метакоди місцевості, що є рамками та алгоритмом для розвитку людини чи етносу. Але навіть без таких авангардних речей очевидно, що сучасна цивілізація західного типу сформувалася в середніх широтах, в умовах лісової та лісостепової зон, а не в степу, пустелі, тундрі чи тайзі. Наявність цього екоархетипу є обов'язковою для того, щоб людина-європеець почувала себе

комфортно.

Нещодавно групою українських вчених було показано, що існує чітка позитивна кореляція між рівнем збезлісення (чи розораності) території та рівнем смертності населення (Коржнев, Шеляг-Сосонко, Міщенко та ін., 2001).

Це означає, що тривалість життя в тих областях України, що характеризуються "лисими", безлісими краєвидами, ще нижча, ніж в середньому в Україні, де цей показник, як для європейських чи "розвинених" країн, ганебно низький.

Відомо також, що якість життя, його комфортність і повнота втілення фізико-психічних потенцій людини, збільшується за умов максимально природного довкілля, а не порушеного чи забрудненого. Зрештою, згадаймо: які образи людина несе з собою через життя - як якір, еталон, які запам'яталися у хвилини, котрі були варті того, щоб жити? Мабуть, вони пов'язані з горами чи морем, лісом чи садом, річкою чи деревом, запахом фіалок чи гудінням бджіл або ж хрущів, а не з бетоном, асфальтом, виробництвом чи конторою. Можна ще згадати "Сталкера" Стругацьких: загадкова, жива, зелена Зона із слідами якоїсь війни (бо навколо труби - метал, як на будівництві автобану Київ-Одеса чи в Чорнобилі), і те, що оточує Зону, - сірий безкінечний вокзал, із рейками та авто-монстрами у хмарах диму, в пелені сірого - кислотного чи радіоактивного - дощу. Вокзал нагадує недобудований у режимі рекорду Гінеса - але "зданий" до певної дати - як у часи побудови комунізму (правда, тоді це було ще з перервами на розстріли та голодомори) Київський вокзал - з брудним переходом в сторону Солом'янки, сміттям, скупченням автівок, проблемними ескалаторами, переповненим одним виходом метро, але це вже трохи інший сюжет.

Тому, коли оголюють схили Дніпра буцімто з метою "реконструкції" (трохи будівельний термін) стає сумно. Ці залишки деревної рослинності на схилах Дніпра мають бути недоторканими для людей, що не довчилися, а також втратили здатність відчувати і бачити справжнє і красиве, природне - тобто найкраще, таке, що пройшло тисячолітню еволюцію, яких охопили хворобливі ідеї "покращення естетики" чи "відкрити Володимира" (кому і навіщо? Він же не Мати-Батьківщина, не можуть всі пам'ятники бути однаковими і "відкритими!"). Це все ознаки войовничого і небезпечного несмаку і невігластва. Горє-"реконструктори" ще пояснюють свою лісопональну

живої природи (виняток - голуби, горобці, іноді коти і собаки; обов'язково - пацюки; і залишки рослинності, чи окремі представники нетутешньої флори), має прийти бачення міста як вписаних в біогеоценоз урбоелементів, з мінімальним

впливом на природне довкілля.

Агресія до природи як прояв тоталітаризму (про інерцію "совка")

Витоки неекологічної практики в Україні пов'язані з тривалим перебуванням в умовах тоталітарного і догматичного суспільства. Сьогодні це виявляється (ще і вже!) і у диктаті корпорацій-монополістів, насамперед ресурсних (сировинних), транспортних і енергетичних, які звикли почуватися державами в державі, а уряд вважати чимось на зразок власної "координаційної ради директорів і голів". І в зневірі громадян, що все одно на цій землі все відбуватиметься не за законом, а відповідно до команди "згори". І у розумінні тимчасовості власних посад і діяльності держчиновниками. І у живучості забобону щодо невичерпності природних ресурсів та варварського атакізму щодо руйнування довкілля ("антропоцентризм", коли природа не храм, а майстерня). І нові симптоми - агресивна діяльність олігархів (чи їх менеджменту) щодо довкілля і природної спадщини. Результатом цього букету жажерливості, інерції та анахронізмів є іпідтримка на державному рівні екологічно небезпечних проектів, які процедурно не вписуються у сучасне правове поле України і завдають чи можуть завдати шкоди природним ресурсам, що належать країні та народу. Це, скажімо, побудова Ташлицької та Дністровської ГАЕС, судноплавного ходу через Дунайський біосферний заповідник, руйнування "Феофанії", побудова газопроводу через Ялтинський природний заповідник, нищення заплави Дніпра, захоплення берегів мовів, автобанів без держкоекспертизи, енергетичної "стратегії" з 22 атомними реакторами тощо. Трагікомічним є звинувачення авторами та лобістами цих "прожектів" своїх опонентів у "відсталості", "не-державності" чи "зловорожості"

діяльність необхідністю видалення старих і хворих дерев, безпекою (щоб було видно хуліганів та негарних людей, які можуть замислити лихе проти громадян і керівників держави) чи - останній аргумент - щоб на голову не впало. Так, старі і хворі дерева треба замінити, але вибірково, з підсадкою нових, і не вирубуючи при цьому гектари, не оголюючи схили, (відкриваючи шлях до зсувів та ерозії), не плюндруючи предковичний ландшафт та забруднюючи місто - димом, шумом, пилюкою, позбавляючи його захисту від сонця та спеки, вітру та випромінювань.

Взагалі говорити альтернативно - дерева чи будинки - це неправильно. Мова навіть не про досвід європейських чи штатівських міст, де вже багато років домінує комплексний підхід у містобудуванні, коли котеджне будівництво в приміських зонах (з усіма вигодами і збереженням довкілля) супроводжується активним озелененням та оприродненням міст, їх екологізацією, де модними є білий і зелений кольори, натуральні продукти і здоровий спосіб життя. Йдеться про те, що дерева і будинки - це не альтернатива, це є умова нормального життя. Життя, а не виживання. І має йтися про максимальне збереження всього живого і зеленого, підтриманого законодавчо, нормативно і морально.

Таким чином, в контексті екосистемного підходу з урахуванням екоцивілізації на порядку денному українського суспільства є зміна урбопарадигми: на зміну міста як зони, вільної від

(як в 30-ті роки ХХ століття).

Зрештою, все це є проявом сумно-го явища: людям і державі все ще байдуже до свого довкілля і до свого сьогодні та завтра. Маємо вузол із недосконалого законодавства, недосконалої системи управління і недосконалої держави, не-екологічності суспільної свідомості і економіки споживання та маємо дію людського чинника (Мовчан, Тарашук, 2007). Але: так далі продовжуватися не може. Бо мова не тільки про порушення базового принципу Ріо-де-Жанейро, який вимагає, щоб господарська діяльність здійснювалася без загрози для наступних поколінь і їхньої можливості жити на цій Землі, мова про реальні збитки, втрачені вигоди і загрози людям. І українському суспільству сьогодні.

Постчорнобильський період розвитку українського суспільства характеризується високим розвитком продуктивних сил і високим рівнем освоєності простору, значними змінами природного довкілля (у природному чи напівприродному стані збереглося не більше 25% території країни), що супроводжується формуванням вторинних геохімічних провінцій внаслідок хімічних і радіоактивних забруднень, інтенсивних електромагнітних впливів, антропогенних змін ландшафтів (появою кар'єрів, териконів, водосховищ, доріг, трас, міст-мільйонників, промислових мегаполісів та зон), зрештою, наявністю Чорнобильської зони. В соціальному відношенні йдеться про посттоталітарний український соціум, який несе в собі елементи різних культур, вір, часів, з усе значнішим впливом глобалізму, - на базі сучасної Конституції 1996 р. європейського типу.

Водночас, слід брати до уваги, що це - соціум у розвитку, структурування якого не завершене розвиненим громадянським суспільством, мотивації, права, свободи, ідеали якого все ще не сформовані і не захищені. Цим пояснюється накладання і зняття мораторію на будівництво атомних станцій, несприйняття знищення природи (ліси в Карпатах, сквери в Києві, осетрові в Азовському морі) - і запізнена реакція, суспільна і правова.

Міста в контексті екопарадигми (шанс на завтра)

Необхідно закласти випереджувачий, науково-обґрунтований механізм реагування на довкільні негаразди. Слід говорити про використання світового досвіду, про втілення вирішень самітів у Ріо-де-Жанейро (1992) та

Йоганезбургзі (2002), Цілей розвитку тисячоліття, 2000, світових конвенцій (<http://www.johannesburgsummit.org>), європейської практики (директиви ЄС, рішення в рамках процесу "Довкілля для Європи", 1993-2007, документів Ради Європи, регіональних конвенцій (див.: <http://www.un.kiev.ua/ua/ga/>), або ж про розробку оригінальних політико-правових документів та їх гармонізація з міжнародними підходами.

Складність полягає в необхідності врахування як екологічних (екосистемних) аспектів, так і соціально-економічних. Принциповим моментом у першому випадку є межа стійкості екосистем, в другому - готовність суспільства платити за ресурси біосфери (Kokine, Vecvar, 1998; Movchan, 1999). Вже відомо про неекономічність неекологічної діяльності, тобто, діяльності, пов'язаної з неврахуванням екосистемних чинників. У стратегічній перспективі така діяльність зумовлює економічні збитки чи катастрофи (Гумилев, 1994).

Епоха науково-технічної революції радикально виявила нерівномірність розвитку людських спільнот, що частково компенсується і вуалюється глобалізаційними процесами. Глобалізація, забезпечуючи, з одного боку, доступ до матеріальних благ та духовних цінностей в основному "західного" світу, в той же час виступає потужним фактором ідеологічного впливу, орієнтуючи на прогресивне виробництво та споживання цих благ та цінностей в умовах вичерпання ресурсів планети.

За цих умов фундаментальними є питання про зміну суспільної ідеології та політики, переорієнтація її на екологічно збалансований розвиток. Зміна може полягати, насамперед, у ставленні до світу: визначальними мають стати власне людина, якість життя і забезпеченість природними ресурсами відповідно до природних законів функціонування біосфери, все інше - супутнє, сервісне, бо сучасні технології дозволяють все інше мати. Тому сенс життя полягає в тому, щоб жити тут і зараз, і щоб це було комфортно - в здоровому тілі. А для здорового тіла потрібні здорові продукти, природна вода, чисте повітря, красивий природний ландшафт, здорові гени. І ще - трохи одягу, якість житло, зв'язок, транспорт. Але останнє має бути співрозмірним людині і світу, бо дуркувато виглядають на вулицях міста джипи, недоречними є на селі "хатинки" на три поверхи - жити там нікому і незручно, пиліюку витирати морочно, а гроші (і ресурси) - закопані і потрачені.

Таким чином, фундаментальним завданням є трансформація суспільства і держави через наукові та освітні інструменти - формування системи аргументів і мотивації щодо збалансованого розвитку та її просування через освіту й виховання. Суспільні аспекти такої діяльності пов'язані зі створенням системи значимих соціальних мотивацій та дій, орієнтованих на підтримку розбудови екосвідомого суспільства. Вкрай важливо подолати страхи людей за здоров'я, своє і ближніх (також люди бояться голоду, різких змін, дисконфортів, втрати ресурсів та власності).

Позитивною альтернативою сучасній українській незбалансованій урбанізації може бути втілення концепції екомережі. Екомережа - це інструмент, що дозволяє підвищити якість довкілля, збагатити і стабілізувати ресурси. Понад те, вона капіталізує місцеві природні ресурси, залучаючи їх екологічно безпечним чином до глобального ринку товарів і послуг; сприяє відновленню традиційних промислів, зв'язків, культурних цінностей; дає перспективу - людям, довкіллю, нації. Власне, в цьому і може полягати варіант цивілізованого становлення української держави.

Замість ПІСЛЯМОВИ

(Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про заборону на зміну стану природного довкілля в межах населених пунктів")

На сьогодні склалася загрозна ситуація зі станом природного довкілля в межах населених пунктів, що пов'язано насамперед зі знищенням зелених, рекреаційних та лісопаркових зон. Це призводить до погіршення якості життя, спричинює зростання захворюваності людей, зниження комфортності населених пунктів, супроводжується значними втратами біорозмаїття та руйнуванням екосистем.

Безпосередніми причинами такого стану речей є недотримання чинного законодавства щодо відведення під забудову територій населених пунктів, нечіткість і неузгодженість норм законодавства, яке дає можливість двозначно трактувати положення різних нормативно-правових актів, корумпованість органів держконтролю та нагляду за дотриманням санітарно-гігієнічного, природоохоронного та містобудівного законодавства.

У зв'язку з цим необхідно вжити нагальних заходів, які б унеможливили

подальшу деградацію довкілля населених пунктів, а в подальшому - забезпечили збільшення частки природної складової міського довкілля. Хоча сьогодні є чинними ряд норм окремих актів законодавства України, які передбачають обмеження щодо діяльності, котра загрожує природному довкіллю (наприклад, ст. 25-31 Закону про рослинний світ, ст. 14-16 Закону про екологічну експертизу, ст. 10-11 Закону про Червону книгу тощо), вони не впроваджені в практику природоохоронної діяльності та/або ігноруються. Нажаль це залишалося поза увагою Генпрокуратури, Мінприроди, профільного комітету Верховної Ради України.

Зменшення частки зелених зон у наших містах і селах є однією з безпосередніх причин погіршення стану здоров'я людей і становить серйозну загрозу у віддаленій перспективі для наступних поколінь. Отже, ця ситуація має розглядатися як серйозний чинник національної безпеки.

Занепокоєння громадськості викликає вседозволеність дій "інвесторів" і чиновників у сфері забудови населених пунктів, що супроводжується недотриманням десятків норм законодавства.

Зважаючи на ситуацію з катастрофічним погіршенням умов проживання громадян та небезпечним рівнем деградації природних екосистем в межах населених пунктів, що створює додаткові загрози для природи і населення, порушує вимоги статті 50 Конституції України, пропонується прийняти Закон про заборону на зміну стану природного довкілля в межах населених пунктів (додається).

Hawken P., Amory L., Hunter Lovins. Natural Capitalism: creating the next industrial revolution. - New York : Little, Brown and Company, 1999. - 396 p.

Гор А. Земля у рівновазі. Екологія і людський дух. К.: Інтелсфера, 2001. - 394 с.

Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. - К.: Інтелсфера, 2002. - 312 с.

Role of Economic Instruments in Integrating Environmental Policy with Sectoral Policies / Ed. J. Becvar, M. Kokine. - New York ; Geneva : UN, 1998. - 162 p.

Movchan Ya. The way forward: How to profile the relationship between biodiversity and economy in the Environment for Europe Ministerial Process // Proceeding of the European Conference "Globalisation, Ecology and economy - Bridging Worlds". Tilburg (The Netherlands), 24-26 November, 1999.

Гумилев Л.Н. Етногенез и биосфера Земли. - М.: ТОО Мишель и К, 1994. -

503 с.

Коржнев М.М., Шеляг-Сосонко Ю.Р., Міщенко В.С. та ін. Концептуальні основи природо-ресурсної моделі сталого розвитку України. - К.: РВПС України. - 2001. - 63 с.

<http://www.johannesburgsummit.org>
www.un.kiev.ua

URBOECOSYSTEMS IN THE CONTEXT OF CIVILIZATION: GREEN CITIES AS A SYMBOL OF

ДОДАТОК

ПРОЕКТ

Закон України "Про заборону на зміну стану природного довкілля в межах населених пунктів"

Цей Закон встановлює заборону на зміну стану природних територій, рослинного покриву в межах населених пунктів та діяльності, яка може спричинити їхню загибель, деградацію чи скорочення площ.

Стаття 1. З метою збереження природного довкілля в межах населених пунктів заборонити на 5 років здійснення діяльності, котра пов'язана з порушенням рослинного покриву на площі понад 0,25 га, окрім реагування на надзвичайні ситуації.

Стаття 2. Здійснити у термін до 1 вересня 2009 року винесення на картографічні матеріали, в тому числі на картооснови генпланів, меж ділянок всіх існуючих зелених насаджень і об'єктів рослинного світу та передбачити їх врахування в подальшому на планах земельних ділянок і при розробленні проектів землеустрою.

Стаття 3. Виконати у термін до 1 січня 2009 року винесення в натурі меж ділянок всіх існуючих зелених насаджень та об'єктів рослинного світу.

Стаття 4. Передбачити віднесення всіх площ територій об'єктів природно-заповідного фонду, що знаходяться в межах населених пунктів, незалежно від форм власності, адміністративного підпорядкування та галузевої належності, до категорії земель природоохоронного призначення.

Стаття 5. Здійснити у річний термін інвентаризацію зелених, паркових, лісопаркових, рекреаційних зон, об'єктів природно-заповідного фонду та забезпечити безумовне врахування цих територій при здійсненні проектувальної

THE CHANCE FOR SURVIVAL

The phenomenon of urbanization is considered in the light of the global environmental challenges. Special attention is paid to the trends of urban development in Ukraine and to the role of green components of urban areas for environmental sustainability, social welfare and quality of life of the urban population.

діяльності як таких, статус яких не може бути змінено і стан яких не має погіршуватися. До закінчення повної інвентаризації зелених насаджень і природоохоронних об'єктів та занесення до генеральних планів територіального розвитку міст та населених пунктів заборонити виділення всіх видів ділянок у містах та населених пунктах під забудову.

Стаття 6. Здійснити у трирічний термін заходи щодо максимального розширення зелених зон, територій об'єктів природно-заповідного фонду, охорони ділянок з віковими деревами та окремих дерев віком понад сто років, ділянок з червонокнижними видами та зеленокнижними угрупованнями шляхом надання їм відповідного статусу та забезпечення охорони.

Стаття 7. Покласти відповідальність за виконання цього закону на місцеві органи влади та органи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей закон набуває чинності з моменту опублікування.

2. Кабінету Міністрів України:

- Привести свої акти у відповідність з цим законом;
- Забезпечити впровадження вимог Закону;
- У місячний термін із залученням

Міністерства охорони навколишнього природного середовища, експертів та представників недержавних природоохоронних організацій розробити положення та методичні матеріали щодо виконання інвентаризації зелених, паркових, рекреаційних зон, об'єктів природно-заповідного фонду.

3. Генпрокуратурі, МВС та СБУ вжити невідкладних заходів щодо розгляду законності виділення земельних ділянок та зміни статусу ділянок територій зелених зон та об'єктів природно-заповідного фонду в межах населених пунктів після 2000 року та притягнення до відповідальності у випадках порушення відповідних норм законодавства.

ПРИРОДА І МІСТО: ГАРМОНІЯ ЧИ ОПОЗИЦІЯ?

Тетяна Гардашук, доктор філософських наук, Інститут філософії НАН України

Всесвітня історія - це історія міської людини

О. Шпенглер

Однією з визначальних характеристик сучасності є стрімкий розвиток урбанізаційних процесів, тобто процесів, пов'язаних з утворенням, розвитком і життєдіяльністю міст (від латинського "urbs" - місто).

Урбанізаційні процеси безпосередньо пов'язані з динамікою зростання чисельності населення, котре нібито "абсорбують", всмоктують у себе міста. З одного боку, життя міста пов'язане із пошуком джерел матеріального забезпечення людей, з іншого - із задоволенням чисельних духовних потреб людини і здобуттям освіти. Через це місто асоціюється із особливим способом життя, з певними естетичними образами, цінностями, типами поведінки. Визначення міста також пов'язане із простором, територією, на якій мешкають люди - *городянина*, життєдіяльність котрих сконцентрована на відносно невеликій території. Ця обставина особливо виразно окреслилася наприкінці ХХ ст. і чимдалі складає значний виклик для усталених форм організації людських поселень, норм людської поведінки та традиційних уявлень про людські взаємини, що формувалися в попередні історичні часи.

Виходячи з цього, загалом можна виділити два аспекти, що визначають особливості життєдіяльності й розвитку міст, а саме:

- фізичний, або географічний, коли за основу визначення міста беруться фізичні (географічні) параметри території, на якій проживає певна кількість людей і розташована міська інфраструктура;

- громадянський, або цивільний (від слова *civis*), коли місто визначається як громада (спільнота громадян, об'єднаних спільними цінностями, інтересами тощо).

Цілісну картину сучасних урбанізаційних процесів можна скласти лише на підставі аналізу обох цих аспектів, а відтак - окреслити методологічні засади розв'язання гострих проблем, породжуваних стрімким розвитком урбанізаційних процесів. Насамперед

це стосується розробки й реалізації стратегії збалансованого розвитку людських поселень як чинника переходу до збалансованого (сталого) розвитку.

Нині, за даними Програми ООН, з довкілля (ЮНЕП) майже половина населення планети проживає на урбанізованих територіях, причому починаючи з 2000 р. щорічний приріст міського населення становить біля 2%. Очікується, що до 2025 р. чисельність міського населення подвоїться й становитиме біля 5 млн людей [6].

Приріст міського населення відбувається внаслідок міграції людей з сільської місцевості, природного приросту людності в містах, а також внаслідок трансформації прилеглих до міст територій та поглинання містом навколишніх сіл. Згідно з прогнозами, більшість дітей в ХХІ ст. народжуватимуться в містах, що суттєво впливатиме не лише на глобальну демографічну ситуацію й стан довкілля, розподіл трудових ресурсів, стандарти й темпи споживання тощо, а й матиме наслідком суттєві зміни в суспільній свідомості, світовідчутті й світобаченні прийдешніх поколінь. Суттєвим є значне обмеження спілкування городян з природою, причому кожне нове покоління, народжене в місті, все більше й більше віддаляється від природи і водночас глибше занурюється в штучне урбанізоване середовище, яке спричинюється до розбалансування природних ритмів життєдіяльності людини, стресів і психологічного дискомфорту. Через це мешканців сучасних мегаполісів часом називають людьми без дому і без коріння, або одновимірними людьми.

Втім, цей стан вступає в суперечність з невід'ємною людською потребою в спілкуванні з природою, в підтримці відчуття генетичного зв'язку з нею. Для означення вродженого емоційного ставлення людей до природи й інших живих істот Е. Вілсон запровадив поняття "біофілія", яке розглядається ним як важливий чинник збереження не лише життя на планеті як феномену космічної еволюції, а й існування самої людини [10]. Але для сучасного городянина спілкування з природою як складова духовного життя часто-густо є обмеженим й суттєво трансформованим, що створює додаткові ускладнення у формуванні світосприйняття та визначенні

вартостей і сенсу життя городянина.

Близькими до міркувань Е. Вілсона є спроби професора Каліфорнійського університету Т. Роззака віднайти психологічне обґрунтування зв'язків людини і природи. Він пропонує запровадити поняття "екологічного несвідомого", зануреного в той шар підсвідомості, з якого наша свідомість черпає сили для підтримки гармонії з довкіллям, з природою. Концепт "екологічного несвідомого", на його думку, подібний до поняття колективного несвідомого К.Г. Юнга, чи до поняття "родової травми" [9]. На думку Т. Роззака, це поняття може бути продуктивним для доведення необхідності відтворення позитивного емоційно-психологічного сприйняття природи сучасною людиною, котра перебуває під тиском індустріально-технологічної й урбаністичної цивілізації, втрачає відчуття родового зв'язку зі світом живої природи, і є передумовою звільнення людини від інструментального, зверхнього ставлення до природи.

Деякі дослідники характеризують особливості морально-психологічного стану мешканців міст через поняття "ностальгія" - усвідомлюване або підсвідоме відчуття суму за природою, сільською пастораллю й гармонією з навколишнім світом. Це відчуття притаманне як мешканцям міста - недавнім мігрантам з сільського місцевості, так і корінним городянам, у котрих почуття ностальгії пов'язане не з певною сільською місцевістю, а з невиразним сумом за гармонійно улаштованим світом, який складав би альтернативу стрімкому й напруженому місту. Прагнення подолати фізичну (екологічну) та морально-психологічну опозицію "місто-природа" реалізується в кількох напрямках.

По-перше, це прагнення городян підтримувати й збільшувати частку природних елементів у містах (в урбоекосистемах) за рахунок збереження природних складових, що увійшли до території міста, створення міських і приміських парків, скверів, ботанічних і зоологічних садів, робити природні елементи невід'ємною частиною дизайну помешкання тощо. Парки й сади унаочнюють свідоме чи підсвідоме прагнення людини утримати свою вкоріненість у природі. І хоча О. Шпенглер називає міські парки, газони, фонтани, клумби, живоплоти штучною природою, де

місто творить свій власний ландшафт [4, 79], в сучасному місті цей ландшафт відтворює зв'язок людини зі світом природи.

По-друге, це намагання включити до життєдіяльності міста функцію вирощування продуктів харчування, або розвиток так званого міського (урбанізованого) сільського господарства ("urban agriculture"). Хоча на перший погляд цей термін видається парадоксальним, історично опозиція "місто (міське виробництво)-сільське господарство", за М. Вебером, ніколи не була абсолютною, оскільки городяни завжди здатні були частково задовольняти свої потреби в продуктах харчування за рахунок власних земельних ділянок [2, 314-315]. До речі, в 1990-х роках продукти, що вироблялися в межах міських територій (овочі, фрукти, продукти дрібного тваринництва, курятина тощо), здатні були задовольнити потреби біля 800 млн мешканців планети. Хоча феномен "міського сільського господарства" характерніший для країн, що розвиваються, він також привертає значну увагу людей і в розвинених країнах, де мешканці міст і приміських територій докладають чималих зусиль для утримання власних чи комунальних садів, облаштування міні-садків і городів безпосередньо у своїх помешканнях. Наприклад, лише в Нью-Йорку нараховується близько тисячі осередків комунальних садів [5, 214-215].

По-третє, задоволення ностальгійного тяжіння до природи реалізується через подорожі.

Упродовж своєї історії міста насамперед віддзеркалювали реальну історичну ситуацію через так званий образ міста, котрий являє собою предметну єдність мови форм та історії стилю, що присутня в усьому життєвому перебігу культури [4, 93].

Історично місто формується як автономна, вільна громада людей (точніше - громадян), котрі самі визначають свою діяльність, або, за М. Вебером, "міське повітря приносить свободу" [2, 332]. Водночас міста від самого початку виникнення втілювали перемогу людського раціоналізму над "сліпими" (ірраціональними) силами природи, оскільки в основу образу міста зазвичай покладалися ідеальні уявлення людини про найдоцільніший спосіб організації власного життя.

Попередниками європейських міст вважаються міста стародавньої Греції, або поліси. Поліс являє собою незалежну політичну, економічну, релігійну й соціальну одиницю з обмеженою чисельністю населення на визначеній території, що включає урбанізований центр (asty) та

навколишні землі (chora). Проте життя полісів визначали не стільки територіальні чинники, скільки чинник людської громади з "глибоким усвідомленням цінності спільного життя" [8, 16]. Запорукою суверенітету грецького міста-полісу була вся громада, і, відповідно, діяльність інститутів полісу була безпосередньо пов'язана з пробудженням колективної свідомості, створенням спільних цінностей та розвитком відчуття громади. Організація полісу передбачала створення умов для громадського життя, участь в якому була унікальним особистісним досвідом для мешканців полісу [8, 21]. Громадянин полісу мав добре розвинене почуття відповідальності, оскільки від його голосу залежала як доля полісу, так і його особистий добробут. Таким чином, завдяки безпосередньої причетності до життя полісу людина вперше стає персоною, раціональним і моральним суб'єктом, вільним у своїх діях і відповідальним за наслідки діяння.

Історично поняття міського життя та громадянства тісно взаємопов'язані між собою. Втім у наш час поняття "міський мешканець" і "громадянин" не є тотожними, оскільки перше визначається фізичними (чи просторовими) чинниками й стосується кількісних характеристик міста (наприклад, чисельність мешканців на певній міській території), а друге - соціальними і насамперед якісно характеризує міське населення. За історичних обставин індустріальної і постіндустріальної доби місто породило не лише соціально активних і відповідальних громадян; а й "породило й виростило дикунське населення", котре досліджує П. Акройд в "Біографії Лондона" [1, 240]. "Дикунське населення" та інші "хвороби росту", що супроводжують сучасну урбанізацію, свідчать про складність і суперечливість цих процесів, а часом і нездатність міст на певних етапах виконувати свої цивілізаційні функції.

Відповідно, постає питання про те, яким чином можна повернути місту його громадянську й цивілізаційну місію, а городянам - статус громадян, а не просто відчужених один від одного і від влади мешканців певної території. Це питання актуальне і для українських реалій, особливо зважаючи на події, що відбуваються в містах держави і й його столиці - Києві.

Життєдіяльність міста, самопочуття та добробут його мешканців значною мірою залежить від того, наскільки ґрунтовно беруться до уваги закони екології під час планування міст та управління ними і підтримується баланс між природними

та штучними складовими міської соціально-природної системи.

З другої половини ХХ ст. загально-визнаним став факт кризи міських екосистем, оскільки відбувається стрімке заміщення природних компонентів штучними, що визначає особливості формування міської екосистеми, зокрема:

- постійно розростаються фізичні (географічні) межі міста, витісняючи природні чи традиційні сільські екосистеми (ландшафти) урбаністичними;

- зростання населення в містах відбувається зазвичай за рахунок масової міграції, а не природного приросту населення;

- первинне виробництво максимально скорочується й замінюється масовим надходженням з досить далеких відстаней сировини;

- стрімко й неухильно зростає споживання невідновлюваних енергоресурсів;

- незавершеність біогеохімічних циклів призводить до утворення й накопичення забруднювачів, які суттєво знижують якісні параметри довкілля;

- зменшується біорозмаїття, а чисельність видів-"урбанofilів" незначна;

- гранично спрощується система трофічних ланцюгів, внаслідок чого сам ланцюг скорочується, а енерговитрати зростають;

- відходи не піддаються вторинній переробці деструкторами, а накопичуються на окремих ділянках або знищуються за умов додаткових енерговитрат, спричинюючи забруднення довкілля;

- місто безпосередньо або опосередковано видозмінює комплекс периферійних (приміських) екосистем навіть на значних відстанях від самого міста;

- саморегулювання замінюється штучним управлінням, що здійснюється з політичного центру управління [7].

Окрім безпосереднього тиску міських поселень на довкілля, урбанізація також суттєво впливає на глобальне довкілля, залишаючи на ньому так звані екологічні відбитки (ecological footprint) розбудови міст, міських і міжміських інфраструктур. Вони виявляються у формі негативних наслідків видобутку піску, гравію, інших будівельних матеріалів, масштабними втратами зелених насаджень та осушення заболочених земель, забрудненням підземних, річкових і прибережних вод, а також ґрунтів.

Таким чином, в основу сучасних урбаністичних концепцій та моделей міста має бути покладена необхідність максимального збереження природного і культурного середовища, генофонду людської популяції загалом, фізичного здоров'я та психологічного комфорту городян.

Які ж реальні кроки робляться у цьому напрямі і на які здобутки слід орієнтуватися в намаганні поліпшити екологічний стан міст та якість життя в них?

Так, Всесвітня Хартія охорони природи (ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 28 жовтня 1982 р.) наголошує, що корені цивілізації - в природі, яка сформувала людську культуру і справила вплив на всі художні витвори й наукові досягнення, і лише живучи в гармонії з природою, людина отримує найкращі можливості розвивати свій творчий потенціал і наповнювати дозвілля.

У містах прагнення людини підтримувати свої генетичні зв'язки з природою втілюється в такому феномені як міська садово-паркова культура. Для міста парки стають ще й важливою формою компенсації природної складової в системі функціонування організму міста та в життєдіяльності усіх його мешканців. Саме парки й сади надають місту культурної індивідуальності, тоді як хаос торговельних і офісних центрів уніфікує усі міста світу, нівелює почуття приналежності до рідного краю, до єдиної нації, до історії [3].

Упродовж багатьох десятиків років кияни зробили гідний внесок в історію природи. Київ - місто з унікальною історією, архітектурою, ландшафтами, куди органічно інтегровані міські й приміські парки й сади. Та чи буде чим пишатися киянам наступних поколінь? Багато чого залежить від нас самих, від нашої здатності об'єднуватися, обирати й контролювати владу та бізнес. Зрештою не так мало залежить і від того, як ми самі поведимося в міських парках, садах, скверах, де паркуємо автівки й куди викидаємо сміття, як виховуємо своїх дітей, як небайдуже ставимося до того, що відбувається навколо нас. Багато залежить і від влади, яка має навчитися поважати тих, хто надав їх повноваження, й дослухатися до голосу громади, виконувати закон і міжнародні зобов'язання держави.

І тут варто звернути увагу на досвід інших європейських міст, де значна увага приділяється збереженню, підтримці й примноженню природних елементів, розвитку локальних екомереж та рекреаційних комплексів,

що, зокрема, відповідає цілям і завданням Європейської ландшафтної конвенції (Флоренція, 2000)

Наприклад, у Барселоні починаючи з 1970-х років, тобто відколи почали демократично обиратися міські ради, для розвитку зелених і паркових зон були залучені землі застарілої інфраструктури (колишні залізничні майстерні, скотобійні, відпрацьовані кар'єри тощо). Також викупалися й відкривалися для громадського доступу приватні сади й парки, і, найголовніше, було затверджено план розширення зелених зон міста [7, 14-15]. Сьогодні в Барселоні виділяють три категорії зелених зон: 1) численні садово-паркові ділянки, площею 3-4 га, або так звані зелені острівці, або маленькі "кишеневі парки" (pocket parks) по всьому місту, які виконують естетичні, рекреаційні, екоосвітні функції, надаючи індивідуальності кожному кварталу міста і водночас зв'язуючи між собою різні квартали, інтегруючи місто в єдине ціле; 2) ліси на схилах міста та на схилах гірської гряди Кольсерола; 3) історичні парки, які є справжніми перлинами зеленої спадщини міста.

Після 2000 р. особлива увага приділяється наближенню зелених зон до місця проживання мешканців густонаселеного міста. Це такі проекти як "Зелена зона за п'ять хвилин ходи", "Сотні парків у кварталах" та "Зелені коридори", які мають виконувати, насамперед, екологічну функцію, зв'язуючи зелені зони в єдину мережу й створюючи сприятливі умови для існування міської флори й фауни.

Так, у Цюриху починаючи з 1980-х років було започатковано програму озеленення та підтримки незабудованих територій з метою задоволення естетичних і рекреаційних потреб мешканців міста, а впродовж 1990-х років було додатково створено п'ять парків загальною площею 5 га, звільнено від каналізаційних труб та відтворено біля 75 струмків, аби оптимізувати водні та лісові екосистеми [7, 19]. Знову ж таки, чим не приклад для Києва, де варто було б таки відродити легендарну річку Либідь і дати їй друге життя, а киянам - рекреаційні зони.

Або звернімося до досвіду Страсбурга - густонаселеного міста з розвинутою економікою і міжнародною інфраструктурою, де діє принцип щільного містобудування, але за умов забезпечення якості життя городян. З цією метою Міська громада Страсбурга спільно з Агентством з містобудівництва страсбурзького агломерату ухвалили "Зелено-блакитний план", спрямований на збережен-

ня, підтримку та розвиток водних і зелених об'єктів Страсбурга та його околиць, зокрема створення природних заповідників рейнських лісів, а також забезпечення балансу між вже забудованими та вільними зонами. Важливою передумовою практичного впровадження цього плану є припинення хаотичної забудови земельного резерву та надання йому статусу багатофункціональної зони, де б переважали зелені насадження, дотримувалася б екологічна збалансованість, були б створені умови для сільськогосподарської діяльності та відпочинку. Ці плани спираються на розуміння й підтримку з боку городян, громадськості [7, 18].

У Києві, на жаль, спостерігається протилежна ситуація, коли стрімко знищуються його зелені острівці, парки й сквери. І якщо підготовка до Олімпійських ігор 1992 р. в Барселоні передбачала створення нових садів і парків, а після Олімпіади в місті була проведена велика робота з поновлення зелених насаджень, то наші чиновники в "запалі" підготовки до Євро-2012 мало переймаються збереженням природи й наслідками реалізації екологічно необґрунтованих проектів.

Європейська ландшафтна конвенція має працювати й на збереження унікальних ландшафтів, пам'яток природи й культури Києва як європейської столиці, інших українських міст, без яких неможливо цілісно уявити європейську історію і культуру. Проте забезпечити її роботу, як і інших міжнародних і вітчизняних правових документів, мають всі суб'єкти громадянського суспільства.

1. Акройд П. Биография Лондона // *Иностранная литература*. - 2002. - № 10. - С. 230 - 289.

2. Вебер М. *Избранное. Образ общества*. - М.: Юрист, 1994. - 704 с.

3. Гардашук Т.В. Про "кам'яні джунглі" та міські сади // *Сучасність*. - 2008. - № 9. - С. 67-75.

4. Шпенглер О. *Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории*. - Т. 2. *Всемирно-исторические перспективы*. - М.: Мысль, 1998. - 606 с.

5. Bell M. *An Invitation to Environmental Sociology*. - London ; New Delhi: 1998. - 342 p.

6. *Global Environmental Outlook - 2000*. - London : Earthscan, 1999. - 398 p.

7. NATUROPA. - 2000. - № 94.

8. Papanikolaou V.P. *The Polis: The Nature of the Political Community // Shanghai: Its Urbanization and Culture (Chinese Philosophical Studies, XXIV)*. - *Cultural Heritage and Contemporary Change*. - 2004. - Series. III. - Vol. 24. - P. 15-45.

9. Roszak T. *Where Psyche Meets Gaia // Ecopsychology: Restoring the Earth, Healing the Mind*. - San Francisco : Sierra Club Book, 1995. P.

NATURE AND CITY: HARMONY**OR OPPOSITION?**

Urbanization is considered as a key feature of our days. The phenomenon of urbanization includes both physical/geographic and civic aspects which are both important for analysis of urban ecosystems, urban life and development. The future prospective of urbanization is emphasized, and positive experience of the policies of greening of European cities, development local econets, and sustaining identity of the European cities in the light of the European Urban Charter and the European Landscape Convention are analyzed.

СЕМІНАРИ, КОНФЕРЕНЦІЇ, СИМПОЗИУМИ**СТВОРЕННЯ
БІОСФЕРНОГО
РЕЗЕРВАТУ "МЕОТИДА"**

Семінар, присвячений перспективному розвитку Приазов'я, і, зокрема, створенню нового природоохоронного об'єкта на територіях, які значно потерпають від впливу антропогенних факторів, зібрав в Києві широкі кола науковців, зацікавлених в збереженні й охороні унікальних природних комплексів.

Білатеральний біосферний резерват "Меотида" матиме величезне значення для збереження та відновлення степової рослинності, як центр збереження та поширення насінневих зачатків рослин.

Пропонуючи створити на цій території нову природно-заповідну територію, ми враховували її роль не лише для збереження біорізноманіття України, а й естетичне, історичне та рекреаційне значення. Цей унікальний, мальовничий степовий ландшафт, у якому органічно поєднані підвищення ландшафту, вкриті різнотравно-злаковими степами, степові кургани, балки з чистими струмками, кам'яні скелі та брили граніту, стримкі берегові урвища з пасмами ковили на них, заплавні ліси та лісонасадження, має бути збережений для екологічно

збалансованого використання на користь України та її народу.

Сучасний стан Азовського моря - наслідок багатofакторної дії - природних (особливості фізико-географічних властивостей) і, насамперед, антропогенних чинників (хімічна забрудненість, надмірна експлуатація його природних ресурсів) та ігнорування властивостей екосистем моря.

Основними причинами незадовільного стану води біля морського узбережжя у місцях оздоровчого водокористування є недостатній розвиток інженерної інфраструктури і, як наслідок, скиди недоочищених господарсько-побутових та промислових стічних вод у водойми, значні антропогенні навантаження у зонах морських пляжів, незадовільний санітарно-технічний стан пляжів. Санітарно-гігієнічний стан рекреаційних зон потребує впровадження ефективних заходів із захисту курортно-рекреаційних ресурсів морських і річкових берегових зон України, визначення територій для докладання першочергових профілактичних заходів

Від редакції. Стосовно наукового обґрунтування створення біосферного резервату "Меотида" читайте на с 22-23.

ЕКООСВІТА**ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА
ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ МІСЬКИХ ЕКОСИСТЕМ****Про перспективи діяльності Національного природного парку "Голосіївський"**

Т.Д. Радченко, О.Т. Крижановська,
А.О. Даниляк, Л.В. Шаповалова, НПП
"Голосіївський"

Метою державної екологічної політики України та основним завданням заповідної справи є збереження, примноження й збалансоване використання різноманіття екосистем і ландшафтів шляхом створення заповідних територій. На сьогодні є надзвичайно важливою така функція об'єктів *ghbhjlyj-pfgjdslyuj ajule* (ПЗФ), як екологічна освіта та виховання. Цінність еколоґо-просвітницької діяльності визнається у всьому світі. Так, ще у 1987 р. Комісія ООН з довкілля та розвитку визначила екологічну освіту як один із вагомих чинників сталого розвитку сучасної цивілізації, розглядаючи її

як пріоритетний гуманітарний напрям діяльності національних урядів, міжурядових організацій та неурядових організацій усіх рівнів. Екоосвіта, як складова природоохоронної пропаганди, покликана формувати екологічну культуру та свідомість суспільства, без чого унеможлиблюється впровадження засад сталого розвитку, про що було зазначено на Конференції ООН з питань довкілля та розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.).

27 серпня 2007 р. Указом Президента України у південній частині міста Києва було створено Національний природний парк "Голосіївський". Особлива цінність цієї території полягає в унікальному поєднанні природних комплексів та історико-культурних

об'єктів. Національний природний парк є багатofункціональною природоохоронною установою. Він покликаний комплексно вирішувати проблеми збереження біотичного та ландшафтного різноманіття, цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів, формування у людей екологічної свідомості, створення умов для спілкування людини з природою.

Основною метою діяльності відділу екологічної освіти НПП "Голосіївський" сьогодні є подолання інформаційної прірви, що склалася між мешканцями міста і природоохоронними установами, створення позитивного іміджу парку. Це сприятиме гармонізації системи "суспільство-природа". Ключовим завданням природоохоронців є

формування сучасних уявлень про роль природно-заповідних територій у збереженні біотичного та ландшафтного різноманіття як основи стабільності біосфери, а також усвідомлення їхнього місця і ролі в системі сталого соціально-економічного розвитку регіонів.

Екологічну освітньо-виховну роботу парк проводить відповідно до діючого Положення про еколого-освітню діяльність заповідників і національних природних парків України, затвердженого наказом Мінприроди від 21.09.98 №140. Парк має бути центром організації екологічної освіти та виховання населення не тільки в Голосіївському районі, але й загалом у м. Києві. Саме тому НПП "Голосіївський" здійснює екологічну освіту у співпраці з іншими відповідними державними установами, а саме Міністерством охорони навколишнього природного середовища України, Державною службою заповідної справи, Держуправлінням екології в м. Києві.

Враховуючи незадовільний рівень екологічної освіти та обізнаності населення з питань збереження довкілля, для прискорення процесу екологізації свідомості громадян НПП "Голосіївський" та Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді Міністерства освіти і науки України вирішили об'єднати зусилля і спрямувати наявний науковий та педагогічний потенціал на розв'язання даної проблеми.

Національний еколого-натуралістичний центр, заснований 1925 р., має величезний досвід роботи з екологічної освіти й виховання молоді. Тому співпраця з нещодавно створеним Національним природним парком "Голосіївський" як установою ПЗФ може відкрити нові перспективи щодо екологізації освітнього процесу й реформування освіти в умовах збалансованого розвитку в Україні.

Зокрема, в рамках Програми Університету екологічних знань керівників учнівських делегацій були проведені науково-практичні семінари. Також здійснюється обмін інформацією за тематикою спільної діяльності.

Заплановано скласти перелік рекомендованих тем і методики проведення науково-дослідницьких робіт для обдарованої учнівської молоді на базі НПП, організувати стажування, лекторії, юнацькі секції, розробити індивідуальні форми роботи з учнівською молоддю на базі НПП.

Для поширення наукових знань серед учнівської молоді та педагогів планується організувати навчальні екскурсії, спільні конкурси. Це такі

заходи, як Всеукраїнський конкурс школярів і учнівської молоді "Вчимося заповідувати", конкурс "Мій рідний край", акція "Біоцит".

Задля досягнення мети працівникам парку необхідно проводити роботу не тільки зі збереження природи, але й із підвищення рівня екологічної свідомості населення. Найбільше уваги у цьому плані необхідно приділяти молоді шляхом регулярного проведення зустрічей із учнями шкіл району. Дієвим компонентом екологічної освіти є регулярні виступи з лекціями про вплив людини на довкілля та екологічний стан України; про роль природно-заповідних територій у збереженні та відновленні природи; значення рослин і тварин у нашому житті та важливість збереження кожного їх виду. З метою інформування населення в цілому, на місцевому радіоканалі потрібно транслювати передачі такої ж тематики. Необхідно використовувати й інші форми пізнання природи, наприклад свято "День зустрічі птахів", акція "Пташина ідальня", вікторина "Знай, люби, бережи", під час яких учні вивчатимуть конкретні види тварин і рослин, дізнаються про значення кожного виду для людини та природи, на практиці допомагатимуть братам меншим.

Аби привернути увагу до природи, її краси та величі доцільно організувати конкурси на кращий малюнок, вірш про природу серед шкіл району, виставки малюнків та фотовиставки. При проведенні конкурсу на кращу краєзнавчу роботу "Із глибини віків" можна вивчати історичні та культурні пам'ятки певного регіону.

Працівники парку спільно із членами гуртків екологічного спрямування та студентами університетів, які проходили б тут практику, мають змогу у формі екскурсій проводити

навчальні та науково-дослідні роботи з вивчення рослинного і тваринного світу, аналізувати негативні чинники, що згубно впливають на стан навколишнього середовища в даному районі. Можна також проводити екскурсії з метою вивчення історико-культурних пам'яток. Дуже потрібним заходом є проведення екологічної конференції "Збережемо Голосіїв - нашу красу та гордість", на якій вчителі та учні району обговорюватимуть екологічні проблеми й шукатимуть шляхи їх розв'язання.

У такий спосіб нещодавно створений Національний природний парк має сприяти розвиткові природоохоронного та екологічного руху, екологічному вихованню шкільної та студентської молоді, поширенню нових методів екологічного виховання, розробці рекомендацій щодо формування екологічної свідомості населення.

ENVIRONMENTAL EDUCATION AS A FACTOR OF PROTECTION OF URBAN ECOSYSTEMS

The role of environmental education is applied for the case of protection and development of the National Nature Park "Holociyivskiy", which was created accordingly to the Decree of the President of Ukraine in September 2007. Bridging a gap between recreational needs for urban population and objectives of nature management is crucial task for the Park. The positive experience of development of educational projects for children and youth in cooperation with the National Nature Centre for Children and Youth of the Ministry of Education and Science of Ukraine, local schools and Park's administration is analyzed.

ДНІПРОВСЬКІ ОСТРОВИ БІЛЯ КИЄВА : СТАН ТА ПРИРОДООХОРОННА ЦІННІСТЬ

Пропозиції щодо збереження островів як важливої ділянки Дніпровського екокоридору

Ю. Дубровський, Науковий центр екомоніторингу та біорізноманіття мегаполісу НАНУ; Л. Дубровська, Національний природний парк "Голосіївський"; канд. біол. наук. А. Котенко, канд. біол. наук. В. Титар, канд. біол. наук. О. Цвєлих, Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України

Збереження унікальних природних комплексів заплави Середнього Дніпра є актуальною природоохоронною проблемою. Типові біотопи річкової заплави на островах збереглися значно краще, ніж на сусідніх берегових ділянках, які зазнають шаленого антропогенного тиску. Деякі заплавно-острівні екосистеми вже не мають берегових аналогів внаслідок надмірної експлуатації заплави та створення на Дніпрі каскаду водосховищ. Такі екосистеми потребують особливої охорони. Створення регіонального ландшафтного парку "Дніпровські острови" згідно з рішенням Київської міської ради № 878/2288 від 23.12.2004 р. відбувається в умовах значного браку даних щодо їх природоохоронного потенціалу. Наявні матеріали геоботанічних та орнітологічних досліджень стосуються переважно великих островів, що розташовані в адміністративних межах м. Києва.

З метою здійснення незалежної екологічної експертизи збереження заплави Дніпра експедиційна група ВГО "Чиста хвиля" за підтримки гранту Посольства Королівства Нідерландів в Україні у 2006 р. обстежила 35 островів на околицях м. Києва. У наведеній карто-схемі острови позначені номерами в порядку їх розташування з півночі на південь. Головним завданням комплексних обстежень островів була оцінка їх екологічного стану та природоохоронного значення. З метою доповнення матеріалів попередніх дослідників (Т.Л. Андрієнко, Г.О. Цуканової, Г.О. Костюшина, І.Ю. Парнікози) основна робота була проведена у прибережних частинах островів. При цьому найбільша увага приділялася дослідженням птахів і комах. Представники інших таксонів відмічались лише при супутніх спостереженнях для доповнення природоохоронної характеристики островів.

На жаль, для всіх обстежених островів виявлені деякі порушення екологічного режиму. Для островів Труханів (№4), Долобецький (№12) та Гідропарк (№15) характерна надлиш-

кова розгалуженість ґрунтових доріг і небажана інтенсивність руху автотранспорту. На двох перших островах (№ 4 і №12) відбувається випалювання трави, що веде до знищення значної кількості комах. Біля берегів островів Великого (№3), Труханова (№4), Долобецького (№13) та Дикого (№23) іржавіють залишки металевих труб та затоплених суден. На островах Долобецькому та Гідропарку зустрічаються безпритульні собаки, а на Великому і Долобецькому - коти, що є реальною загрозою для деяких острівних тварин. Усі обстежені острови зазнають помітного антропогенного навантаження.

Всі досліджені острови дуже засмічені. Численні смітники псують чудові краєвиди, а також становлять потенційну епідеміологічну загрозу (приваблення щурів сприяє поширенню лептоспірозу). Крім того, покинутий посуд може перетворюватися на пастки для дрібних тварин. Наприклад, на острові №7 у порожній пляшці об'ємом 5 л ми виявили 10 екз. метеликів різних видів (у тому числі рідкісних), частина з яких вже була мертва.

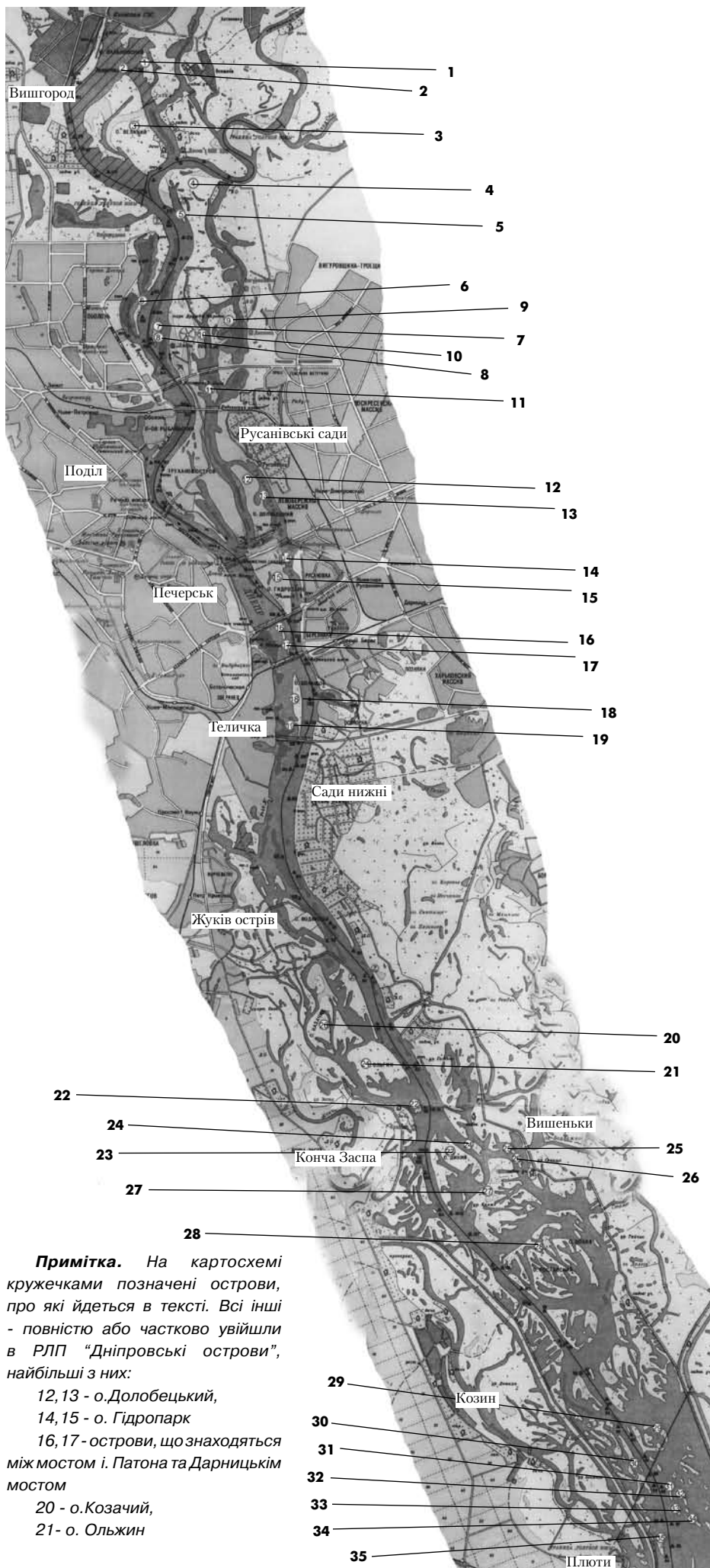
Для з'ясування природоохоронної цінності обстежених островів (див. картосхему) визначали: 1) наявність видів, що охороняються згідно з чинним законодавством та офіційними документами; 2) наявність екологічно цінних та регіонально рідкісних видів; 3) наявність рослинних угруповань, які занесені до Зеленої книги України; 4) наявність відтворювальних і нагульних ділянок та інших осередків, що потребують локальної охорони; 5) загальне біотопічне різноманіття та екологічну унікальність островів. Перелік 112 важливих у природоохоронному відношенні видів, що були знайдені на обстежених нами островах (їхні номери за картосхемою вказані у дужках), представлений у Додатку II. Вказаний перелік включає 18 видів, що занесені до Червоної книги України, 1 - до Європейського червоного списку та 53 види, які знаходяться під охороною Бернської конвенції. Рослинні угруповання, що занесені до Зеленої

книги України, зокрема формації *Solvinieta natantis*, *Trapeta natantis*, *Nymphaeta albae* та *Nymphareta luteae*, присутні у прибережних та внутрішніх водах половини обстежених островів. Мілководні затоки частини досліджених островів дуже важливі для збереження іхтіофауни як нерестовища та місця масового розвитку молоді риб.

Отримані результати, разом з даними інших авторів, переконливо підтверджують доцільність та своєчасність створення регіонального ландшафтного парку "Дніпровські острови". Проте для збереження всього різноманіття заплавно-острівних біотопів та їхніх мешканців навіть у регіональному плані, загальна площа островів (1215 га), які рішенням Міськради передбачено включити до складу парку, є замалою. Крім того, адміністративні межі м. Києва не охоплюють уесь природний ансамбль островів Київської групи, що розташована від Вишгорода до Трипілля. Тому другим етапом організації зазначеного ландшафтного парку має бути збільшення площі його угідь до мінімально необхідного рівня і ретельне наукове обґрунтування режиму охорони та використання конкретних островів.

У цьому плані необхідно терміново розглянути питання про приєднання до вже зарезервованих для парку угідь найбільш цінних у еколого-природоохоронному відношенні островів, що розташовані поблизу. Адміністративний статус та форми використання деяких островів також потребують корекції відповідно до їх природоохоронного значення. Беручи до уваги результати наших досліджень, а також публікації інших авторів, слід вважати за доцільне включити до складу ландшафтного парку три острови, що розташовані вище гирла Десни, з яких фактично починається природний ряд островів Київської групи.

- о. Вальковський (№1) незважаючи на невелику площу характеризується значним біотопічним різноманіттям - від заплавної боліт та гаїв до піщаних пагорбів із ксерофітною рослинністю. Дуже цікавою у

Примітка. На картосхемі кружечками позначені острови, про які йдеться в тексті. Всі інші - повністю або частково увійшли в РЛП "Дніпровські острови", найбільші з них:

- 12, 13 - о. Долобецький,
- 14, 15 - о. Гідропарк
- 16, 17 - острови, що знаходяться між мостом і. Патона та Дарницьким мостом
- 20 - о. Козачий,
- 21 - о. Ольжин

природоохоронному відношенні є внутрішня затока, де мешкають бобри та перебуває значна кількість молоді риб. Тільки на цьому острові з усіх обстежених були знайдені рідкісний метелик - сатир залізний - та куниця. Всього на острові відмічено 5 видів, занесених до Червоної книги України, та 15 видів, що занесені до списків Бернської конвенції. Є підстави для надання о. Вальковському статусу заповідного урочища або заповідної зони парку.

- о. Пташиний (№2) вирізняється екологічно цікавим комплексом псамофільно-берегових членистоногих. Увнутрішній затоці концентрується молодь риб. Найважливішою рисою цього малого острова є величезна кількість (до 400 екз.) водяних птахів, які відпочивають чи живляться на його піщаних берегах і обмілинах. Всього на острові відмічено 2 види, занесені до Червоної книги України, та 7 видів - до списків Бернської конвенції. Цілковито виправданим слід вважати надання острову статусу заказника (як самостійної одиниці або у комплексі з о. Великий) чи заповідної зони парку.

- о. Великий (№3) характеризується типовими заплавами чагарниково-деревними біотопами. Лише тут зберігся острівний варіант сухого соснового бору. Масово зустрічаються екологічно цінні та рідкісні псамофільні види. Всього на острові відмічено 4 види, занесені до Червоної книги України, та 28 видів зі списків Бернської конвенції. Східна частина острова вже традиційно є зоною масового відпочинку (стаціонарної рекреації), а його західна частина (включно із внутрішньою затокою, де тримається молодь риб) заслуговує посиленої охорони із наданням статусу заказника або заповідної зони парку. Посилення охорони західної частини острова також сприятиме поліпшенню якості води, що надходить у Дніпровський водозабір м. Києва.

За наявними матеріалами також потребує уточнення статус та характер використання наведених нижче островів, які вже зарезервовані під створення ландшафтного парку.

- о. Труханів (№4) завдяки значній площі охоплює фактично всі біотопічні елементи, що властиві дніпровським островам. На острові відмічено 1 вид з Європейського червоного списку, 13 видів з Червоної книги України та 28 видів із списків Бернської конвенції, і крім того - рослинні формації, що занесені до Зеленої книги України. Найціннішою у природоохоронному відношенні є північна частина острова (урочище або окремі острови Муромець) із заплавами луками, внутрішніми

водоймами та мілководними затоками, де розвивається велика кількість молоді риб. Є всі підстави об'єднати цю частину острова зіснуючим заказником Урочище Бобровня у заповідну зону парку. До такого природоохоронного об'єкту слід також приєднати маленькі, але цікаві в екологічному плані супутні острівці із заходу та сходу (№ 5 та № 10), де відмічені відповідно 3 і 2 види, занесені до Червоної книги України, а також 5 і 6 видів із списків Бернської конвенції. Південно-східний виступ Труханова острова від групи озер (Бабине та ін.) доцільно віднести до зони регульованої рекреації.*

- о. Оболонський (№ 6) зазнає значного рекреаційного навантаження, тому тут складно впроваджувати суворі природоохоронні заходи. Але на острові зберігається унікальний високощільний травостій заплавної луки. Відмічені рідкісні види комах: метелик з Червоної книги України та бабки зі списків Бернської конвенції, серед яких є коромисло зелене, знайдене тільки на цьому острові. Тому необхідно розглянути можливості запровадження на острові регульованої рекреації, що важливе для збереження його унікальних мешканців.

- Острів між Московським і Петрівським мостами (№ 11) вздовж західного берега має досить важливі у природоохоронному плані затоки із рослинними угрупованнями, занесеними до Зеленої книги України, де відбувається розвиток значної кількості мальків риб та пуголовків амфібій. Всього для острова відмічено 2 види, занесені до Червоної книги України, та понад 11 видів - до списків Бернської конвенції. Таким чином, острову (насамперед - його західній половині) доцільно надати статус заповідної зони парку.**

- о. Долобецький (№ 12) при величезному рекреаційному навантаженні відіграє помітну роль у збереженні біорізноманіття заплави. Зокрема, у північно-східній зарослій затоці концентрується велика маса молоді риб. Цікаво, що на чагарниково-лучних ділянках центральної частини острова зустрічаються богомоли, незвичайні для Києва. При побіжному обстеженні на острові відмічений 1 вид із Червоної книги України та 5 видів із списків Бернської конвенції. Отже північна частина острова, що відокремлена вузькою затокою, має стати зоною регульованої рекреації.

- о. Гідропарк (№ 15) має найбільше серед досліджених островів антропогенне навантаження та, незважаючи на прибирання, відрізняється величезною засміченістю. Особливо вражають епідемічно-небезпечні купи сміття біля баз відпочинку вздовж південно-східного берега острова. Проте на острові мешкають представники рідкісних та унікальних видів, серед яких 1 перебуває у Європейському червоному списку, 6 - занесені до Червоної книги України, 7 - до списків Бернської конвенції. 3 них представники роду Хулосора, всі види якого занесені до Червоної книги України. Високостовбурні гаї центральної та південної частини Гідропарку - відсутні на інших островах. Тому цю частину острова (внутрішнє озеро включно) необхідно зробити зоною регульованої рекреації. Управління таким складним рекреаційно-природним комплексом, як Гідропарк, доцільно доручити одній адміністративній структурі. Найкраще для цього підходить ДКП "Плесо", що має штат науковців і спеціалістів та досвід вирішення природоохоронних проблем.

- о. Дикий (№ 23) вирізняється розгалуженою системою зарослих заток, де тримається молодь риб і зустрічаються багато екологічно цікавих мешканців водно-болотного комплексу. У затоці представлені рослинні угруповання, які занесені до Зеленої книги України. Всього на острові відмічено 5 видів, занесених до Червоної книги України, та 18 видів, занесених до списків Бернської конвенції. Надання цьому острову статусу заповідної зони із забороною полювання є цілком виправданим та обґрунтованим.

- Невеликі острови (№ 24, 25, 26), що розташовані на схід від о. Дикий, обов'язково мають залишитися у межах регіонального ландшафтного парку, оскільки серед їх мешканців є види та угруповання, які підлягають охороні. Крім того, їхнє збереження у деякій мірі компенсує невинуватене звуження Дніпровського екокоридору, що відбулося в цьому районі внаслідок фактичного знищення природної заплави.

- Острови Покал (№ 27), Рославський (№ 28) та низку менших островів, що простягаються на південь до Трипілля, доцільно розглядати як резервно-охоронну зону ство-

руваного парку. Вони також мають природоохоронну цінність, оскільки при побіжному обстеженні там відмічені 4 види, які занесені до Червоної книги України, один вид - до Європейського червоного списку, 14 видів - до списків Бернської конвенції. 4 рослинних угруповання занесені до Зеленої книги України. Іншого використання островів, крім регульованої рекреації (включно з рибальством і мисливством) тут не слід дозволяти.

Необхідно також прибрати позначки Київського мисливського господарства із вже існуючих заказників Ольжин та Козачий, а також посилити режим їхньої охорони.

Втілення таких пропозицій сприятиме вдосконаленню структури ландшафтного парку та кращому збереженню природи дніпровських островів. Оскільки тоді парк буде цілісним (у плані топографії, походження та природних взаємозв'язків) та стійким (у плані збереження біорізноманіття) природоохоронним об'єктом.

DNIPRO ISLANDS NEAR KYIV: STATE AND NATURE CONSERVATION VALUE

Proposals for island conservation as important parts of the Dnipro ecocorridor

To make an independent ecological examination of the Dnipro flood-land conservation the expedition group of "Chysta khvyliia" ("Pure wave") under support of the Royal Netherlands Embassy in Ukraine in June October 2006 accomplished investigation of 35 islands near Kyiv. The main task of these investigations was to assess their environmental state and nature conservation importance. At that the most attention was paid to investigations of birds and insects.

The list of 112 important species includes 18 species listed in the Red Data Book of Ukraine, 1 - in the European Red List and 53 species are under the Bern Convention protection. There are some plant communities in the littoral part and in inside waters of the islands, which are listed in the Green Data Book of Ukraine.

It is necessary to consider the problem of joining of the most valuable islands as for environment-nature conservation importance, and also to correct the administrative status and kind of use of some islands.

*Найближчим часом необхідно розробити план заходів з компенсації екологічних наслідків та рекультивуації території, що постраждали внаслідок будівництва мосту через Труханів остров.

**Ні в якому випадку не можна допустити втілення так званого "проєкту" щодо спорудження автомобільних мостів та авторозділки на цьому острові.

РОЛЬ ЗЕЛЕНИХ ЗОН МІСТ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК СКЛАДОВИХ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ

О. М. Байрак, д.б.н., професор, заступник директора з наукової роботи Наукового центру екомоніторингу та біорізноманіття мегополісу НАН України (м. Київ) Н. О. Стецюк - к.б.н., доцент, завідувач кафедри екології та охорони довкілля Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка (м. Полтава)

Для території Полтавської області розробки щодо проектування регіональної екомережі (далі РЕМ) та її розбудова здійснюються нами упродовж останніх 10 років. Аналіз результатів оцінки біотичного і ландшафтного різноманіття існуючих та перспективних природно-заповідних територій регіону дав змогу сформулювати основні положення концепції РЕМ, визначити ресурси, структуру, проаналізувати етапи та перспективи створення регіональної екомережі, що викладено у Програмі розбудови регіональної екологічної мережі Полтавської області на період до 2015 року [9].

Проектована РЕМ Полтавської області включає два національних екокоридори (Дніпровський на півдні та Галицько-Слобожанський лісостеповий у центральній частині), три регіональних (вздовж головних приток Дніпра - Ворсклянський, Псільський, Жулинський) та дев'ять місцевих екокоридорів, які охоплюють долини їхніх приток. Природні ядра (біоцентри) охоплюють ділянки заплавлі річок із найвищою концентрацією різноманітних природних екосистем. Роль ключових територій відіграють об'єкти охорони ландшафтів та біотопів - ландшафтні та гідрологічні заказники, регіональні ландшафтні парки, заповідні урочища, які розташовані в заплавах річок [1, 9].

Найбільші міста Полтавської області (за площею та населенням) - Полтава, Лубни, Миргород, Кременчук, Комсомольськ - займають території, прилеглі до долин головних водних магістралей регіону. Це Ворскла, Псел, Сула, Хорол, які виконують роль природних екокоридорів. Обласний центр м. Полтава розташований на перехресті регіонального Ворсклянського екокоридору із Галицько-Слобожанським лісостеповим національним екокоридором, міста Кременчук і Комсомольськ - у межах буферної зони Дніпровського національного екокоридору.

Невід'ємним компонентом урбо-систем вказаних міст є зелені зони, які здебільшого входять до складу буферної зони або природного ядра (з ключовими територіями) і виконують

важливу соціально-екологічну роль у підтриманні балансу середовища, у тому числі санітарно-гігієнічні, рекреаційні та природоохоронні функції. Зелені зони кожного із міст істотно відрізняються площами та якісним складом природних і штучних екосистем, впливом антропогенних факторів (зокрема, промислових підприємств), тому потребують вивчення на локальному рівні. Розглянемо особливості і роль зелених зон міст у складі регіональної екомережі Полтавської області.

Обласний центр Полтавської області - **місто Полтава** (площа 0,1 тис. кв. км, населення - 310 тис. чол.) розташований вздовж регіонального Ворсклянського екокоридору, який у південно-східній частині міста з'єднується з місцевим Коломацьким. Зелена зона м. Полтави включає здебільшого штучні насадження (парки, сквери, бульвари, алеї), які поєднуються на околицях із залишками природних екосистем. До складових елементів екомережі, які розташовані в межах зеленої зони м. Полтави, належать: території та об'єкти природно-заповідного фонду; землі водного фонду, водно-болотні угіддя, водоохоронні зони; землі лісового фонду; інші залісені території (лісові смуги та ін.); землі рекреаційного призначення. До ключових територій відносяться: у північно-східній частині міста парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва "Полтавський міський", до складу якого входить Яківчанський ліс (корінна діброва), у південній - Розсошенський ботанічний заказник та заповідне урочище "Вільшана". Останні є частинами суцільного масиву широколистяних лісів, які сформувалися на правому березі р. Ворскли і разом з іншими природними екосистемами (лучними, болотними, прибережно-водними і водними) утворюють Полтавське природне ядро.

Захисними елементами буферної зони у м. Полтаві є парки, у складі яких переважають природні деревні породи - дуб звичайний, липа серцелиста, клен гостролистий ("Парк Перемоги", "Корпусний", "Петровський").

Важливими осередками біорізноманіття вздовж Ворсклянського екокоридору є приворсклянські ліси (тополевики), які значною мірою деградують під впливом рекреації. На схилах правого корінного берега (від Інститутської гори до Нижніх Млинів, навколо Монастирської гори) панують середньовікові насадження різних природних та інтродукованих дерев і кущів. Видовий склад трав'яного покриву свідчить про наявність тут в минулому природних широколистяних лісів (зокрема декілька локалітетів деградованої популяції тюльпану дібровного).

Найбільше різноманіття екосистем зосереджено на лівому березі р. Ворскли: листяні та соснові ліси, псамофітні (піщані), лучні, болотні, водні (Вакулянський або Руднянський осередок).

На східних околицях м. Полтави вздовж р. Коломак представлені угруповання заплавлі лук, боліт, вільшняка, широколистяного лісу. Визначення меж буферної зони Коломацького екокоридору в ході реалізації природоохоронних заходів має призупинити деградацію вказаних природних екосистем внаслідок негативного впливу полігону твердих побутових відходів у с. Макухівка.

Місто Миргород (районний центр) - один із найвідоміших міст-курортів України. Місто розташоване на р. Хорол, яка є місцевим екокоридором (найбільша притока р. Псел), займає площу 0,2 тис. кв. км (населення 42 тис. чол.) і характеризується високим рівнем рекреації як курортна зона. У складі зеленої зони Миргорода (буферної зони Хорольського екокоридору) численні парки (вуличні, на території навчальних закладів, курортів). Найбільший за площею (63,9 га) масив штучних насаджень (сосни звичайної, берези бородавчастої) охороняється як ландшафтний заказник місцевого значення Березовий гай.

Місто Лубни - найстаріше в області - розташоване вздовж регіонального Сулинського екокоридору. Площа - 0,2 тис. кв. км, населення - понад 50 тис. чол. До складу зеленої зони м. Лубни входять численні сквери, парки,

масиви природних лісів. Ключовими територіями Лубенського природного ядра (у північній частині зеленої зони) є масиви природних широколистяних лісів (липово-грабових, кленово-липово-дубових). Окремі їх масиви охороняються як ботанічні пам'ятки природи ("Морозівська дача" - 865 га та "Мгарська дача" - 182 га), хоча за ценотичними і флористичними показниками (типовістю, різноманітністю та унікальністю), а також за площею вони заслуговують на статус лісових (або ботанічних) заказників загальнодержавного значення. В околицях м. Лубни розташовані ще чотири ботанічні пам'ятки природи, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва (Лубенського лісотехнічного коледжу). Вище за течією Сули заплавні комплекси охороняються в гідрологічному заказнику "Крутий берег". У південній частині зеленої зони міста розташовані дві комплексні пам'ятки природи - "Олександрівський горб" та "Городище" з типовою, флористично багатою степовою рослинністю. Повноцінне функціонування Лубенського біоцентру можливе у разі об'єднання вказаних природно-заповідних об'єктів в єдину територію, найоптимальніше - у ранзі регіонального ландшафтного парку [2].

Серед природоохоронних заходів в ході розбудови РЕМ є заліснення колишнього кар'єру "Керамік", охоронної зони очисних споруд ДП "Екологія", розчищення і регулювання р. Сули в межах міста (протяжністю 5 км).

Місто Кременчук (найбільший в Полтавській області промисловий центр сучасних виробництв) та його околиці займають унікальну в природному відношенні ділянку Придніпров'я. Площа міста - близько 10 тис. га, протяжність з півдня на північ - 29 км, населення - 234 тис. чол. Забудови Кременчука розташовані на лівому і правому березі Дніпра, а поміж ними в долині Дніпра збереглися до нашого часу різноманітні типові та рідкісні природні екосистеми - Білецьківські плавні. З 2001 р. на площі 5080 га функціонує регіональний ландшафтний парк "Кременчуцькі плавні", 602 га якого входить до складу міста. Він є ключовою територією Дніпровського національного екокоридору.

Територія регіонального ландшафтного парку включає акваторію, плавневий комплекс з численних стариць, заток, а також систему островів, на яких збереглися заплавні ліси (вербняки, тополевики, діброви), притерасні вільшнякаи, сухі піщані, справжні, заболочені, засолені, піщані

луки, високотравні та низькотравні (осокові) болота, прибережно-водні та водні угруповання з багатим рослинним і тваринним світом [4]. Зелена зона міста, яка розташована у буферній зоні Дніпровського екокоридору, утворюють 17 парків, 26 скверів (загальною площею близько 600 га), а також сади, зелені насадження на території навчальних, лікувальних закладів, промислових підприємств, вздовж транспортних шляхів й вулиць (серед них парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва "Придніпровський", комплексна пам'ятка природи "Міський сад" на р. Сухий Кагарлик та ін.) [7], прилегли до міста заболочені ділянки, різновікові соснові насадження у північно-східній частині околиць. Одним із показників функціонального стану Кременчуцького природного ядра є багатство урбанофлори (785 видів, із яких 580 є аборигенними) [5].

Місто Комсомольськ (площа 0,1 тис. кв. км, населення понад 50 тис. чол.), одне із наймолодших міст області, розташоване у пониззі р. Псел (біля гирлової частини). У східній частині міста панують техногенні ландшафти, у північній - природні (заплавні). На схід від міста - територія трансформована внаслідок функціонування гірничо-збагачувального комбінату. Зелена зона міста займає територію у північній частині на лівому березі р. Псел і включає залишки природних лісів (тополевих), лучні, болотні, водні (озера, стариці) фітоценози та штучні соснові насадження [6]. Ключовими територіями Нижньопільського природного ядра є ландшафтні заказники "Заплава Псла" (885 га) та "Лісові озера" (714,7 га), розташовані в околицях м. Комсомольська [8]. На відміну від інших міст і серед багатьох районів Полтавської області м. Комсомольськ має показник заповідних територій - 9,2% (від загальної площі міста).

Таким чином, зелені зони міст Полтава, Кременчук, Комсомольськ, Миргород, Лубни входять до складу буферних зон на перехресті регіональних та національних екокоридорів, мають різний функціональний природний потенціал як елементи локальної та регіональної екомережі і потребують конкретних заходів з оптимізації в ході реалізації Програми розбудови регіональної екомережі Полтавської області на період до 2015 року.

1. Байрак О.М. Розробка Програми розбудови регіональної екологічної мережі Полтавської області на період до 2015 року // Світ довкілля. Кременчуцький міський екологічний бюлетень. - Полтава : Верстка,

2008. - № 11 - С. 7-12.

2. Байрак О.М. Роль існуючих та перспективних заповідних територій у формуванні екологічної мережі Полтавської області // Захист довкілля від антропогенного навантаження: Збірник наукових праць. - Харків ; Кременчук, 2002. - Вип. 6 (9).

3. Байрак О.М. Напрямки моніторингу зеленої зони м. Полтави як складової регіональної екомережі (Полтава) // Екологія і географія Полтави. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (27 квітня 2008 р., Полтава). - Полтава: Верстка. - С. 5-6.

4. Байрак О.М., Гальченко Н.П. Регіональний ландшафтний парк "Кременчуцькі плавні" / Передати нащадкам. Екологічне краєзнавство: науково-популярні розповіді. - Полтава : Верстка, 2006. - С. 248-257.

5. Некрасенко Л.А. Стійкість флори Кременчука до урбанізації / Передати нащадкам. Екологічне краєзнавство: науково-популярні розповіді - Полтава : Верстка, 2006. - С. 125-126.

6. Байрак О.М., Панасенко Т.В. Соціально-екологічна роль зелених зон Кременчуцького Придніпров'я // Захист довкілля від антропогенного навантаження: Збірник наукових праць. - Харків ; Кременчук - Вип. 10 (2). - 2005. - С. 21-26.

7. Байрак О.М., Демьохін Г.А., Бабічева Н.В. Знай, люби, бережи. Природно-заповідні території м. Кременчука (буклет). - Полтава: Верстка. - 6 с.

8. Байрак О.М., Стецюк Н.О., Слюсар М.В., Попельнюх В.В. Заповідні території околиць м. Комсомольська (буклет) - Полтава : Верстка, 2004. - 8 с.

9. Програма розбудови регіональної екологічної мережі Полтавської області на період до 2015 року / Під заг. ред. О.М. Байрак. - Полтава : Верстка, 2008. - 77 с.

THE ROLE OF GREEN AREAS OF POLTAVA REGION WITHIN THE REGIONAL ECUNET

The article analyses the experience of development the regional econet in Poltava Region of Ukraine during the last decade. Assessment of the state of biological and landscape diversity resulted in development of the basic concept of scheme and structure of the regional econet for the Program of the regional econet in Poltava region by the year 2015. The biggest cities of the region (Poltava, Myrhorod, Lubny, Kremenchuk, and Komsomolsk) are situated near the main regional rivers which play the role of eco-corridors. Green areas of these cities should be considered as parts of the regional econet. Specific individual features of the urban green areas are considered. Article concludes with the concrete measures for these areas protection and development.

ЗЕЛЕНА ЗОНА МІСТА ДНІПРОДЗЕРЖИНСЬКА

Н. Савельєва, Дніпропетровський національний університет

В Конституції України проголошено, що багатство природних ландшафтів є надбанням українського народу, його природною спадщиною та має служити нинішньому і майбутнім поколінням. Одним із основних пунктів Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки є поліпшення стану охорони, збереження та відтворення зелених лісових насаджень, які складають основу зелених зон міст.

Метою нашого дослідження є висвітлення дійсного стану і впровадження екологічних методів охорони та створення захисних лісових зон навколо промислового міста Дніпродзержинська, яке розташоване у середній течії Дніпра, є другим за величиною та значенням центром промислової агломерації, що включає міста Дніпропетровськ, Дніпродзержинськ, Новомосковськ, Павлоград та ряд інших населених пунктів міського типу.

Місто знаходиться у степовій зоні України на межі Сульсько-Дніпровського ерозійного і Дніпровсько-Орільського терасованого фізико-географічних районів. Його клімат формується під впливом фізико-географічних умов, пов'язаних з горбистим рельєфом, різноманітністю рослинного покриву, близькістю Дніпра з його притоками та водосховищами.

На території міста нараховується біля 80 промислових підприємств.

Історично склалось так, що без зон санітарного розриву металургійний комбінат, коксохімічні заводи і хімічні підприємства півколом оточують правобережну частину міста, житлова забудова відрізана від р. Дніпро. При будь-якому напрямку вітру викиди промислових підприємств потрапляють у приземний шар атмосфери житлових масивів.

Найбільший об'єм викиду забруднюючих речовин - понад 95% від загальної валової кількості - припадає на п'ять речовин: оксид вуглецю, пил, оксид сірки, оксиди азоту, вуглеводні (Огурцов, Мамаєв та ін., 1997). Середньорічні концентрації шкідливих речовин перевищують гранично допустимі норми у декілька разів.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферу, несприятливі метеорологічні умови їх розсіювання, особливості рельєфу місцевості і розташування підприємств у районі житлової забудови створюють високий рівень забруднення.

Для покращення становища необхідно поєднати технологічні, екологічні, економічні, законодавчо-правові методи із захисними заходами шляхом створення комплексної зеленої зони міста.

Досить широко розкрив поняття комплексної зеленої зони А.В. Кучерявий (1981, 1984). Комплексна зелена зона міста повинна мати ядро (території міської забудови) та зовнішні зони. Розподіл її території за функціональним призначенням та за складовими структурними елементами виконується згідно зі стандартною номенклатурою.

Ядро складають зелені насадження міста, а зовнішня захисна зона - це місця відпочинку, лікування та туризму, спортивні комплекси, пляжі, дачні поселення, лісові масиви, захисні лісові мережі та інше.

У сучасній містобудівній практиці широко застосовується поняття "**зелений пояс міста**". З усіх планувальних понять саме зелений пояс сприймається як цілісна територіальна форма, що розташовується ніби навколо міста і впритул підходить до нього. Головні складові її - ліси, сади, парки, зони короткочасного відпочинку. У залежності від місцевих умов визначається форма плану зеленого поясу з його середні параметри (Родичкіна, 1990).

Зелена зона промислово-навантаженого міста має складатися з трьох послідовних кілець, що оточують і ніби замикають собою всю територію міста. Кожне з кілець являє собою об'єднану складову ланку зеленої зони міста.

Оскільки шкідливі домішки знаходяться в основному в нижніх прошарках повітря, то, пройшовши першу лісову смугу, повітря втрачає значну частину цих домішок. Перетнувши (у нашому випадку) три лісові смуги, воно майже повністю звільниться від шкідливих домішок і пилу (Бойченко, 1952).

Отже є доцільним відновити комплексну зелену захисну зону Дніпродзержинська, ядром якої буде територія міста; її мають оточити три захисні лісові мережі. Діаметр захисної зони повинен відповідати середньому діаметру забудови міста.

Створення екологічно об'єднаної комплексної захисної зони Дніпродзержинська є актуальною проблемою сьогодення не тільки для самого міста, вона має стати складовою частиною екомережі України.

Отже, об'єктом нашого дослідження є зелена зона промислового міста. Для дослідження її стану використано нормативну документацію, картографічний матеріал, статистичні дані та літературні джерела.

Територія зеленої зони міста Дніпродзержинська - це землі які належать різним власникам: Дніпродзержинському держлісгоспу, Петрівському району, Дніпропетровському держлісгоспу, Дніпровсько-Орільському заповід-

нику, Криничанському району.

Зелені насадження міста як складова комплексної зеленої зони

На основі даних Дніпродзержинської регіональної державної екологічної інспекції, Управління комунального господарства та комунального підприємства "Зеленбуд" нами проаналізовано фактичний стан системи озеленення міста Дніпродзержинська.

На даний період часу на території міста існують різні види зелених насаджень: плодові на присадибних ділянках, санітарно-захисні насадження, масиви держлісфонду, а також насадження загального користування.

Встановлено, що площа зелених насаджень міста становить 5411 га, в тому числі: загального користування - 394 га; обмеженого користування - 1912 га; спеціального користування - 3105 га.

У рамках дослідження проведено розрахунок норм зелених насаджень для міста Дніпродзержинська за методикою В. А. Кучерявого (1981).

На основі проведеного розрахунку можна стверджувати, що норми кількості зелених насаджень на кожного жителя в місті не виконуються: норма озеленення повинна складати близько 300 м²/жит, а не 195; норма зелених насаджень загального користування для нашого міста - 22 м²/жит, а фактичні дані 14,2 м²/жит.

Загальна площа земель у межах міста - 15 011 га, в тому числі забудовано 11 521 га; середній рівень озеленення міста 47% при нормі 65.

З 1987 року в місті не проводилась інвентаризація зелених насаджень, дані звітів щодо кількості зелених насаджень не змінилися за 13 років, що є невиконанням вимог Правил утримання зелених насаджень міста та інших населених пунктів України, згідно з якими інвентаризацію слід проводити один раз на кожні п'ять років.

Лісосмуги правобережної частини зеленої зони як ланки екомережі

Для екологічного дослідження лісо-рослинних умов було закладено дев'ять пробних ділянок на правобережжі міста і шість - на лівобережжі. Пробні ділянки розміщені в радіусі 10 км від межі міста.

За основу дослідження взяті типологічні принципи О. Л. Бельгарда (1971) для штучних і природних лісів степової зони України та програма біогеоценологічних досліджень.

У результаті проведених досліджень створено характеристику дійсного стану

насаджень зеленої зони правобережжя міста.

Застосовуючи метод шурфового дослідження ґрунтового розрізу та використовуючи 10%-у НСІ для визначення рівня вилуження, було проведено польове дослідження ґрунтових розрізів на закладених пробних площах.

Вивчення загальної потужності ґрунтового профілю, потужності та особливостей будови окремих його частин, визначених за інтенсивністю та формами виявлення процесів акумуляції, елювіації та ілювіації проводилося макроморфологічним методом. В ході проведення дослідження використовувалась система позначення ґрунтових горизонтів Н. А. Соколовського за Н. А. Білозовою, А.П. Травлєєвим (1999).

ґрунтовий покрив Правобережжя знаходиться у сільськогосподарському користуванні, основну територію якого складають орні землі. Зелені насадження представлені штучно створеними полезахисними смугами.

Основними породами дерев у досліджуваних лісових культургеоценозах на Правобережжі є біла акація (*Robinia pseudoacacia* L.), 32,5%; клен гостролистий (*Acer platanoides* L.), 17,5%; тополя чорна (*Populus nigra* L.), 12,5%; ясен високий (*Fraxinus excelsior* L.), 15%.

Близько 20% від всієї кількості насаджень правобережжя складають дуб звичайний (*Quercus robur* L.), 10%; в'яз гладенький (*Ulmus laevis* Pall.), 6,25%, та гледичія (*Gleditschia triacanthos* L.), 6,25%. Полезахисні смуги здебільшого перебувають у стадії зрідження і мають напівосвітлену або освітлену структуру.

Пробні ділянки на Правобережжі являють собою захисні смуги вздовж залізничної колії, захисні лісові смуги, балки (подекуди забруднені побутовим сміттям).

У деревостані одинично зустрічаються акація жовта (*Caragana arborescens* Lam.), клен татарський (*Aser tataricum* L.), бузина чорна (*Sambucum nigra* L.), клен ясенелистий (*Acer negundo* L.), гледичія (*Gleditschia triacanthos* L.) тощо.

Чагарниковий підлісок представлений одиничними екземплярами акації жовтої (*Caragana arborescens* Lam.), жостеру проносного (*Rhamnus cathartica* L.), шипшини (*Rosa spinosissima* L.) та свидини криваво-червоної (*Cornus sanguinea* L.). У підліску - підріст дуба звичайного (*Quercus robur* L.), клена гостролистого (*Acer platanoides* L.), в'яза гладенького (*Ulmus laevis* Pall.), свидини криваво-червоної (*Cornus sanguinea* L.), клена татарського (*Aser tataricum* L.) у слабдорозвинутому стані.

Встановлений тип лісорослинних умов для більшості пробних площ - СГ1 (суглинок сухуватий). Знаходяться вони в зоні чорнозему звичайного та приурочені до придолінно-балочного типу ландшафту з невисокою якістю лісорослинних умов.

Профілі досліджених на Правобережжі чорноземів лісопокращених характеризуються рядом морфологічних ознак:

значною потужністю гумусованих горизонтів; переважно важкосуглинистим гранулометричним складом; значною щільністю будови генетичних горизонтів; наявністю великої кількості сліпшин по всьому профілю (за морфологічними ознаками сліпшини переважно є старими). Диференціація профілю на генетичні горизонти діагностується в першу чергу за зміною забарвлення ґрунтового матеріалу та зміною структури і щільності будови. Досліджені ґрунти відносяться до слабо- та середньовилужених за винятком розрізу на пробній площі 204-НС, ґрунт якого слід віднести до карбонатного (що можна пояснити важким глинистим гранулометричним складом останнього). Лінія скипання карбонатів знаходиться переважно на глибині другого перехідного горизонту Ph.

Максимальний вміст валового гумусу складає 5,819% у верхньому горизонті, тип деревостану 5Гл.,5Ак.б., а мінімальний (у межах гумусового горизонту) -1,862%, тип деревостану 10 Кл.я.

Значення гумусу у верхніх горизонтах ґрунту під лісозахисними смугами вдвічі більше, ніж в тому ж горизонті на ціліні. Відмічено поступове зменшення вмісту гумусу на всіх пробних площах по ґрунтовому профілю.

У результаті проведення аналізу водної витяжки встановлено відсутність засолення на дослідній території (сума водорозчинних солей змінюється в межах від 0,017 до 0,142%).

Показник сухого залишку з глибиною ґрунтового розрізу зменшується.

Наявні у водній витяжці хлориди та сульфати не надають розчину токсичних властивостей.

На основі проведених досліджень можна дати таке повне визначення досліджуваних ґрунтів Правобережжя - чорноземи звичайні, лісопокращені, потужні, середньогумусні, слабвилужені, важкосуглинисті на лесовидних суглинках.

Отже, проведені дослідження насаджень правобережної частини м. Дніпродзержинська свідчать, що їхній стан незадовільний. Зелена зона міста представлена лише полезахисними насадженнями, які формувалися без урахування лісорослинних умов та мають фрагментарну структуру і не забезпечують повноцінного впливу на оточуюче середовище.

Дану характеристику необхідно враховувати при подальшому створенні лісових насаджень зеленої зони в умовах плакорного степу, аби запобігти шаблонному перенесенню норм та правил "класичного" лісівництва у степове лісорозведення та організації ефективного комплексної зеленої зони промислового міста.

Прибережні захисні смуги та ліси лівобережної частини зеленої зони як елементи екомережі

Насадження лівобережної частини зеленої зони, де закладено шість

пробних площ, істотно відрізняються від насаджень Правобережжя. Тут присутні як природні насадження, так і штучні. Всі вони розміщені на території Дніпродзержинського держлісгоспу (Курилівського та Радянського лісництв). У насадженнях присутня напівосвітлена, напівтіньова та освітлена структури. Стан насаджень неповноцінний, кожне насадження знаходиться у занедбаному стані та потребує відновлення.

Близько 50% від загальної кількості насаджень Лівобережжя складає сосна звичайна (*Pinus silvestris* L.); інші 50% припадають на тополя чорну (*Populus nigra* L.), 28%; тополя білу (*Populus alba* L.), 12%; дуб звичайний (*Quercus robur* L.), 8%, та вербу (*Carex* sp.), 2%.

Профілі досліджених ґрунтів Лівобережжя характеризуються мозаїчністю морфологічних ознак. Загальними рисами усіх ґрунтів можна вважати: незначну потужність гумусованих горизонтів; незначну щільність будови генетичних горизонтів; наявність сизих та іржавих плям, що ймовірно вказують на присутність сполук заліза; піщаний та супіщаний гранулометричний склад (лише ПД 102 НС у насипному шарі - важкосуглинистий суглинок та ПД 105 НС у зануреному - легкий суглинок) Диференціація профілю на генетичні горизонти діагностується в першу чергу за зміною забарвлення ґрунтового матеріалу та щільністю будови. Досліджені ґрунти можна віднести до дерново-борових (ПД 101, 207, 208НС) та дерново-лугових (ПД 103 НС) на алювіальних відкладах. Скипання карбонатів не простежується в жодному ґрунтовому профілі.

Зараз проводиться подальше дослідження та детальна обробка отриманих даних по лівобережній частині зеленої зони.

Висновки

У ході проведеного аналізу встановлено, що в місті Дніпродзержинську зелені насадження розподілені по місту нерівномірно, немає комплексності в організації внутрішньоміських та позаміських озелених територій, насадження зеленої зони перебувають у катастрофічному стані, що зумовлено їх невдалими поєднаннями, без урахування типологічних принципів лісів степової зони О. Л. Бельгарда.

Норми озеленення та кількість зелених насаджень на одного мешканця не відповідають санітарним вимогам. Екологічний контроль за станом та впливом зелених насаджень не проводиться.

Формування цілісної, просторово-безперервної системи озеленення у сполученні із захисними приміськими насадженнями забезпечить єдність жилої забудови та природного ландшафту, а отже зелені насадження більш ефективно виконуватимуть свої функції, зокрема оздоровлення міського басейну, покращення мікроклімату, створення сприятливих умов для масового короточасного відпочинку

населення.

У результаті дослідження земель зеленої зони міста встановлено, що вони належать до категорії земель (за Сидельником, 1960) нестійко-лісопридатних (степових) ксеротичного варіанту; їх типологічна приуроченість - плакор степу, верхні частини схилів безлісових балок та корінних берегів річок, арени степу; характер зволоження - атмосферний; режим зволоження - нерівномірний з різким дефіцитом вологи у ґрунті влітку.

Для того, щоб створити ефективні лісові насадження, необхідні насадження із щільнокронних стійких у степу порід, тіншової структури.

До завдань, які мають вирішити лісівники-екологи, створивши комплексну обґрунтовану зелену зону міста, слід віднести:

- покращення якості навколишнього середовища відповідно до норм, визначених вимогами законодавства;
- створення фітобар'єрів задля забезпечення найбільш сприятливих умов життєдіяльності населення міста;
- організація системи біомоніторингу довкілля;
- покращення мікроклімату;
- створення індивідуального архітектурного вигляду міста;
- перехід до науково обґрунтованого поєднання екологічних, економічних і соціальних інтересів при господарюванні на території міста та поблизу нього;
- збереження біотичного різноманіття;

Комплексна зелена зона міста в кінцевому результаті - це змодельоване природне середовище, що забезпечує оптимальні умови життєдіяльності місь-

кого населення.

Тому, розвиваючи зелену зону міста, слід вже зараз встановити типову взаємозалежність "лісистості" внутрішньоміських та позаміських територій. Адже це й визначає рівень забезпеченості міських жителів якісним природним середовищем.

Реалізація Загальнодержавної програми формування національної екомережі України на 2000-2015 роки дасть відповідні екологічні та соціологічні результати для всієї країни в цілому. Реалізація планів щодо створення комплексної екологічної зони промислового міста Дніпродзержинська, яка є невід'ємною складовою цієї Програми, забезпечить значне покращення екологічних, соціальних і економічних умов життєдіяльності населення.

Белова Н.А., Травлев А.П. Естественные и степные почвы. - Днепропетровск: Вид-во ДГУ, 1999. - 348 с.

Бельгард А.Л. Степное лесоведение. - М.: Лесная промышленность, 1971. - 336 с.

Бойченко Е.П. Защитные насаждения городов степных районов. - М.: Изд-во Министерства коммунального хозяйства РСФСР, 1952. - 56 с.

Закон України №1989-III "Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки".

Кучерявий В.А. Зеленая зона города. - К.: Наук. думка, 1981. - 248 с.

Кучерявий В.А. Природная среда города. - Львов: Вища школа. Изд-во при Львовском университете, 1984. - 144 с.

Огурцов А.П., Мамаев Л.М. та ін. Основи промислової екології та охорони

навколишнього середовища. - К., 1997. - 250с.

Родичкина И.Р. Ландшафтная архитектура. - К., 1990. - 235 с.

Сидельник Н.А. Некоторые вопросы массивного лесоразведения в степи и перспективные типы культур для степной зоны УССР // Искусственные леса степной зоны. - Харьков, 1960. - С. 85-131.

GREEN ZONE OF DNIPRODZERZHYN SK TOWN

The purpose of our investigation is to elucidate a real state and to realize the ecological methods of protection and creation of protective forest constructions around industrial town Dniprodzerzhynsk. It is situated in the middle course of the Dniro and is the second centre of the industrial agglomerations (Dnipropetrovsk, Dniprodzerzhynsk, Novomoskovsk, Pavlograd and a number of other settlements of local type) by size and importance. There are about 80 industrial productions in the territory of the town.

It is historically thus happened the residential districts are under the frequent ill effect of industrial productions regardless of any wind direction. At that an annual average of harmful substance concentrations exceeds the allowable norms some times as much.

In order to improve the state it is necessary to unite the technological, ecological, economical and legislative methods with protective measures through the creation of complex green zone of the town.

Formation of integral, spatial-continuous system of planting of greenery in connection with protective suburban plantations will provide the unity of the residential districts and natural landscape.

- Внести в законодавство зміни, які б сприяли збереженню та відновленню природного довкілля - лісів, степів, боліт; вважати неприпустимим знищення останніх природних ландшафтів шляхом розбійницької забудови під виглядом котеджних містечок, хатинок дач тощо;

- Організувати звітування Уряду та відповідальність посадових осіб усіх рівнів щодо стану виконання Генеральної схеми планування території України (2002) як основи для просторового розвитку країни, в тому числі населених пунктів та транспортної інфраструктури;

- Найближчим часом підготувати і схвалити державну програму громадських робіт щодо охорони довкілля, яка б дозволила подолати безробіття в країні, примножуючи одночасно багатства природи шляхом розбудови національних природних парків та заповідників, формування екомережі, а також розвою системи сучасної транспортної інфраструктури.

Сьогодні вже не викликає сумніву, що без здорового довкілля і живої природи важко сподіватися на здоров'я і щастя людей. Україна і українська нація існують до тих пір, поки існують автентичне довкілля.

За дорученням учасників Круглого столу з повагою,

*Президент УкрЮНЕПкому,
професор, доктор біологічних наук Д.В.Дубина*

*Голова Об'єднання громадян
Товариства "Зелена Україна" НЕЦУ,
доктор філософських наук Т.В.Гардашук,*

14 листопада 2008, Київ

ЛИСТ ДЛЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ

**Президенту України Віктору Ющенко
Верховній Раді України
Мінприроди України**

ЗВЕРНЕННЯ Учасників круглого столу "Збереження біорозмаїття: виклики сучасності"

Однією з найбільших цінностей України є її жива природа. За умов вичерпання невідновних ресурсів, зміни клімату, руйнації і забруднення довкілля жива природа залишається основою для відтворення екосистем та головним ресурсом, що здатний забезпечити екологічно-збалансований розвиток та високу якість життя населення.

Беручи це до уваги, та в розвиток Ваших кроків щодо збереження природи, вважаємо за необхідне наступне:

- Здійснити заходи, спрямовані на зміну соціально-політичної стратегії суспільства, орієнтуючи її на екологічно-збалансований, невиснажливий розвиток як альтернативу хаотичному споживацькому ставленню до природних ресурсів;

- Зупинити подальше захоплення та знищення прибережних і заплавної земельних ділянок шляхом запровадження мораторію, взяти термінові заходи щодо відновлення вже порушених територій;

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СОСТОЯНИЯ ВОДНЫХ ЭКОСИСТЕМ АЗОВО-ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОКОРИДОРА В ПРЕДЕЛАХ УКРАИНЫ

Б. Г. Александров, Одесский филиал Института биологии южных морей НАН Украины

Украина характеризуется максимальной по протяженности береговой линией - 1628 км и максимальной площадью шельфа - 55750 км² напротив территориальных вод до изобаты 200 м [3]. Данное обстоятельство обусловило создание 19 охраняемых природных объектов в приморской зоне - наибольшее число среди всех черноморских стран [2, 7]. Тем не менее такого количества охраняемых объектов еще недостаточно. Украина, как одна из сторон, подписавших в 1994 г. Международную Конвенцию по сохранению биологического разнообразия, присоединилась к Европейской стратегии охраны природных комплексов. Данная стратегия реализуется через механизм формирования экосетей, которые должны охватить всю территорию Европы. Идеология охраны наиболее ценных природных территорий посредством формирования экосети законодательно была закреплена в Украине в 1997 г. Постановлением Кабинета Министров "Про концепцію сохранения биологического разнообразия в Украине". Данный документ стал идеологической основой принятия в 2000 г. Общегосударственной программы формирования экологической сети Украины на период 2000-2015 г. На основе данного документа в национальной экосети было выделено 16 элементов: 14 природных регионов и 8 природных коридоров (Закон Украины от 21 сентября 2000 г. № 1989-III). Прибрежная зона моря в схеме проектных элементов общегосударственного значения национальной экосети Украины входит в два природных региона: Азовский (13) и Черноморский (14), а также в четыре природных коридора: Прибрежно-морской (IV), Днестровский (V), Бугский (VI) и Днепровский (VII). В январе 2002 г. Украина и Международный банк реконструкции и развития (Мировой банк) подписали соглашение на выполнение гранта Всемирного экологического фонда "Сохранение биоразнообразия в Азово-Черноморском коридоре" [4]. Несмотря на то что, к сожалению,

выполнение гранта было приостановлено по бюрократическим причинам, актуальность обоснования новых охраняемых территорий в прибрежной зоне моря сохранилась.

Цель настоящей работы - охарактеризовать состояние водных экосистем приморской зоны Украины от дельты Дуная до Таганрогского залива Азовского моря и определить их значение для формирования национальной экосети.

В пределах прибрежной зоны был выделен 31 водный объект (13 лиманов, 10 заливов, 3 бухты, 2 залива-лагуны, 2 озера и 1 пролив). Для каждого из указанных объектов на основании обзора 91 публикации были охарактеризованы: биомасса фито-, зоопланктона и зообентоса, общее число видов гидробионтов, первичная продукция фитопланктона, количество донных биоценозов и видов, занесенных в Красную книгу.

При обосновании значимости отдельных территорий экосети в качестве критериев их ценности помимо биоразнообразия донных и пелагических сообществ водных экосистем оценивалась их продуктивность, определяющая скопление околотовных птиц при гнездовании и зимовке. Вычисление интегрального показателя биологической ценности водных объектов экокоридора осуществлялась по формуле [1]:

$$K = (K_{ia})^{0,5} (K_{1a1} ? K_{2a2} ? \dots ? K_{na})^{1/2n},$$

где K_1, K_2, \dots, K_n - меры отдельных признаков, характеризующих исследуемые водные объекты, в частности их ценность для сохранения и поддержания биологического разнообразия водных и наземных экосистем; a_1, a_2, \dots, a_n - весовые коэффициенты отдельных признаков; n - число учитываемых признаков в соответствии с числом выбранных критериев. Данное выражение позволяет дать интегральную оценку отдельных территорий экосети по комплексу разнородных признаков (например, общее таксономическое разнообразие, продуктивность, количество краснокнижных видов и

т.п.).

В качестве одной из характеристик водных экосистем использовалось отношение биомассы планктона (фито- и зоопланктона) к биомассе зообентоса. Известно, что эвтрофирование приводит к интенсификации развития пелагических сообществ и угнетению бентоса из-за усиления гипоксии, связанной с разложением избытка органических веществ, т. е. величина отношения биомассы планктона и бентоса отражает трофический статус водоема. Изучение взаимосвязи первичной продукции фитопланктона и общего числа птиц, зарегистрированных в анализируемых водных объектах [6], показало существование обратной зависимости. Таким образом, идеальный водный объект, имеющий максимальное значение интегрального показателя биологической ценности, должен характеризоваться минимальной продукцией фитопланктона и величиной отношения биомассы планктона к бентосу, максимальным числом видов донных беспозвоночных, донных биоценозов, а также видов, занесенных в Красную книгу.

Результаты проведенного анализа и вычисленный интегральный показатель биологической ценности (K_i) исследованных водных объектов представлены в таблице, в которой водные объекты ранжированы по величине K_i .

Следует отметить, что K_i довольно точно отразил природную ценность исследованных акваторий. Большинство из них, имеющие высокие значения показателя, относятся к охраняемым территориям международного (Черноморский биосферный заповедник: Егорлыцкий и Тендровский заливы) и государственного (Карадагский природный заповедник, а также планируемый морской заповедник Малое филофорное поле в Каркинитском заливе) значения. Случайное попадание в группу высокоценных в природоохранном отношении акваторий бухт Севастополя, испытывающих существенный пресс техногенной нагрузки, в том числе от нефтяного загрязнения (Миронов и

COMPARATIVE CHARACTERISTIC OF THE STATE OF WATER ECOSYSTEMS OF THE AZOV-BLACK SEA ECOLOGICAL CORRIDOR IN UKRAINE

др., 2003), скорее всего, связано с детальной изученностью их гидробиологии Институтом биологии южных морей НАН Украины. Заслуживает внимания высокое значение интегрального показателя биологической ценности Каламитского залива. Создаваемый здесь морской заповедник станет связующим элементом в сохранении биоразнообразия Крымского побережья и северо-западного шельфа Черного моря.

1. Бабенко В.В., Афанасьев В.П., Зинчук Н.Н., Черный Е.Д., Романов Н.Н., Герасимчук А.В. *Обработка геологической информации на микрокалькуляторе*. - М.: Недра, 1988. - 134 с.

2. *Водно-болотні угіддя України: Довідник / Під ред. Г.Б. Марушевського, І.С. Жарук*. - К.: Чорноморська програма Wetlands Интернешнл, 2006. - 312 с.

3. Зайцев Ю.П. *Экологическое состояние шельфовой зоны Черного моря у побережья Украины (обзор)*// Гидробиол. Журн. - 1992. - Т. 28, № 4. - С. 3-18.

4. *Збереження біорізноманіття в Азово-Чорноморському коридорі / Проект Всесвітнього екологічного фонду - Світового банку*. - Київ, 2003. - 8 с.

5. Миронов О.Г., Кирюхина Л.Н., Алемов С.В. *Санитарно-биологические аспекты экологии севастопольских бухт XX века*. - Севастополь: ЭКОСИ-Гидрофизика, 2003. - 185 с.

6. Stoilovsky V., Korzyukov A., Zhmud M., Rusev I., Nesterenko M., Gerzhik I., Petrovych Z., Ardamatskaya T., Rudenko A., Yaremchenko O., Kostin S., Chernichko I., Andryushchenko Yu., Kinda V., Popenko V., Gorlov P., Siokhin V., Molodan G. *Ukraine // Directory of Azov-Black Sea coastal wetlands / Ed. G. Marushevsky*. - Kyiv: Wetlands International, 2003. - P. 165-229.

7. Todorova V., Zaharia T., Boicenco L., Alexandrov B., Antonidze K., Tskhadadze N., Tonay A., Parr B., Volovik Ye., Altiparmak A., Velikova V. *Marine protected areas in the Black Sea // Coast line*. - 2007. - Vol. 16, No. 2. - P. 13-17.

The state of biodiversity in the different parts the Azov-Black Sea Ecological Corridor is analyzed. The corridor includes 19 protected areas of both National and European importance. However anthropogenic pressure and oil pollution create serious risks for biodiversity and threats the ecological functions of the corridor. Special attention should be paid for nature protection and biodiversity conservation in the Crimea and North-Western part of the shelf of the Black Sea.

№№	Водные объекты	Рвал*, мг O2?л-1 ?сут-1	отношение биомассы планктона к бентосу	К-во видов макро-зоо-бентоса	К-во донных биоценозов	К-во "краснокнижных видов"	К1**
1	Каламитский залив	0,19	0,001	59	10	8	1,407
2	Севастопольские бухты	0,09	0,003	39	9		0,687
3	Тендровский залив	0,45	0,003	63	9	8	0,677
4	Егорлытский залив	0,27	0,003	62	8	9	0,674
5	Карадаг	0,30	0,005	116	5	15	0,478
6	Каркінітська залив	0,06	0,006	80	18	11	0,447
7	л-н Утлюкський	1,36	0,005	43	8	3	0,443
8	л-н Тілігульський	1,33	0,006	43	6	0	0,381
9	Феодосійська залив	0,30	0,009	55	4	10	0,296
10	л-ны Тузловской группы	0,39	0,014	53	3	1	0,214
11	Бердянський залив	1,36	0,015	30	8	3	0,211
12	Керченський пролив	0,18	0,019	10	5	3	0,175
13	Обиточный залив	1,36	0,023	30	8	3	0,162
14	Белосарайський залив	1,36	0,028	30	8	5	0,144
15	л-н Григоревський	1,66	0,048	67	4	2	0,103
16	л-н Молочный	1,36	0,072	88	4	3	0,082
17	оз. Сасык	1,96	0,078	126	1	1	0,080
18	л-н Березанський	1,91	0,080	80	8	4	0,079
19	Таганрогський залив	3,88	0,102	53	10	5	0,070
20	л-н Дофиновський	5,09	0,099	21	1	0	0,067
21	л-н Днестровский	6,45	0,163	116	11	17	0,062
22	Сиваш Восточный	0,08	0,110	32	3	4	0,060
23	оз. Донузлав	3,36	0,199	67	8	4	0,046
24	Жебриянская бухта	2,82	0,395	28	5	18	0,031
25	Одесский залив	1,13	0,599	33	4	5	0,022
26	л-н Днепро-Бугский	3,08	0,894	116	16	18	0,022
27	л-н Сухой	2,20	0,657	36	2	1	0,021
28	л-н Шаболатський	7,31	>1,000	23	3	1	0,018
29	л-н Хаджибейський	2,09	>1,000	10	2	3	0,016
30	л-н Куяльницький	1,29	>1,000	0	0	0	0,016
31	Сиваш Центральний	0,08	>1,000	2	1	0	0,016

ЗАХОДИ, СПРЯМОВАНІ НА ПОЛІПШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ПРИАЗОВ'Я У МЕЖАХ МАЙБУТНЬОГО БІОСФЕРНОГО РЕЗЕРВАТУ "МЕОТИДА"

Об'єкти та території природно - заповідного фонду

У межах майбутнього біосферного резервату "Меотида" знаходяться території та об'єкти природно-заповідного фонду України насамперед це в Донецькій області: регіональний ландшафтний парк "Меотида" площею 13016,9, створений у 2000 р.;

ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Білосарайська коса" площею 616,0 га, оголошений у 1980р.;

орнітологічний заказник загальнодержавного значення "Бакаї Кривої коси" площею 567,0 га, оголошений у 2002 р.;

орнітологічний заказник загальнодержавного значення "Приазовський чапельник" площею 10,0 га, оголошений у 2000р.;

орнітологічний заказник загальнодержавного значення "Сланчанські Бакаї" площею 289,0 га, оголошений у 2002 р.;

у Запорізькій області:

ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Коса Обиточна" площею 8863,0 га, оголошений у 1980 р.;

ландшафтний заказник загальнодержавного значення "Заплава р.Берда" площею 1416,9 га, оголошений у 1994 р.

Та водно-болотні угіддя міжнародного значення: "Затока Крива та коса Крива", "Затока Білосарайська та коса Білосарайська"; "Коса Обиточна та затока Обиточна", "Гирло р.Берди, коса Бердянська та коса Білосарайська".

Згідно Закону України "Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 - 20015 роки" в межах Азово-Чорноморського регіону України планується подальше заповідання цінних ландшафтів, як середовищ існування птахів, тварин, рослин, шляхом створення таких природоохоронних об'єктів:

національного природного парку "Приазовський" (Запорізька обл., пл. 20 тис.га) - з включенням існуючих водно-болотних угідь міжнародного значення: "Молочний лиман", "Коса Обиточна та затока Обиточна", "Гирло р.Берди";

національного природного парку "Меотида" (Донецька обл., пл. 15 тис.га) - з включенням існуючих водно-болотних угідь міжнародного значення: "Затока Крива та коса Крива", "Затока Білосарайська та коса Білосарайська";

Оголошення приморських ландшафтів територіями та об'єктами природно-заповідного фонду дозволило на державному рівні запровадити науково та економічно обгрунтований менеджмент цих угідь. Так на кожний заказник розробляється положення та охоронне зобов'язання, де вказано режим використання природних ресурсів та охорони території, заходи запобігання руйнування природних комплексів, заходи по збереженню та відновленню біорізноманіття.

Для кожного національного природного парку складається та затверджується на державному рівні проект організації території, це фактично менеджмент-план, якій є офіційним документом згідно якому проводиться управління природоохоронною територією, визначаються необхідні заходи.

Шляхи збереження ландшафтів території біосферного резервату "Меотида"

Заповідна зона:

- встановлення заповідного режиму;

- організація систематичних спостережень за станом заповідних природних комплексів та об'єктів;

- проведення комплексних досліджень з метою розробки наукових основ їх збереження та ефективного використання;

- додержання вимог щодо охорони територій та об'єктів

природно-заповідного фонду під час здійснення управлінської та іншої діяльності, розробки проектної і проектно-планувальної документації, землевпорядкування, лісовпорядкування, проведення екологічних експертиз;

- запровадження економічних важелів стимулювання охорони та збереження;

- здійснення державного та громадського контролю за додержанням режиму охорони та використання;

- встановлення підвищеної відповідальності за порушення режиму охорони та використання, а також за знищення та пошкодження заповідних

природних комплексів та об'єктів;

- налагодження широкого міжнародного співробітництва у цій сфері;

- проведення інших заходів з метою збереження території.

Буферна та транзитна зони:

- проведення наукових досліджень, спрямованих на вивчення природних процесів у екосистемах Азовського та Чорного морів, на розроблення та впровадження заходів, спрямованих на зменшення рівня забруднення, збереження, відтворення та збагачення біологічних ресурсів, підвищення рекреаційного потенціалу регіону, удосконалення економічного механізму природокористування;

- проведення інвентаризації джерел забруднення атмосферного повітря та оцінка обсягів викидів забруднюючих речовин від стаціонарних і пересувних джерел у морі та в прибережній смузі;

- створення полигонів для збирання та захоронення побутових відходів;

- розробка планів дій з ліквідації розливів нафти та планів з ліквідації аварійних ситуацій;

- з метою профілактики негативного впливу забруднення в місцях рекреаційного та оздоровчого водокористування на здоров'я населення та зниження ризиків для здоров'я людей, пов'язаних із забрудненням морських вод і прибережної смуги здійснювати заходи з контролю за якістю морської води в зонах рекреаційного і оздоровчого водокористування;

- щорічна оцінка запасів промислових ресурсів з метою забезпечення збалансованого використання і відтворення морських біоресурсів, сприяння розвитку аквакультурних видів діяльності;

- проведення берегоукріплювальних робіт по захисту Азовського узбережжя;

- проведення роботи щодо запобігання і недопущення освоєння прибережних територій без затверджених землевпорядних документів, що визначають не тільки обмеження, але і концепцію їх використання з метою охорони земель в межах прибережної смуги морів;

- проведення роботи із рекультивації земель та консервації деградованих сільськогосподарських угідь;

- проведення інвентаризації територій та об'єктів природно-заповідного фонду, об'єктів історико-культурної спадщини, які розташовані на

територіях курортно-оздоровчого та рекреаційного призначення;

-інформування населення про якість морської води, санітарно-гігієнічний та епідеміологічний стан у межах зон рекреації через засоби масової інформації - газети, радіо, телебачення.

Основні види використання, а також заготівля деревини, лікарських та інших цінних рослин, їх плодів, сіна, випасання худоби, мисливство, рибальство та інші види використання можуть здійснюватися лише за умови, якщо така діяльність не суперечить цільовому призначенню території та функціональному зонуванню.

У Донецькій області заходи зі збереження природних ландшафтів прибережної смуги Азовського моря, а також місць існування біотичних видів на сучасному етапі здійснюються регіональним ландшафтним парком "Меотида".

РЛП "Меотида" проведено оцінку біорізноманіття мігруючих водоплавних птахів на території водно-болотних угідь міжнародного значення "Затока Білосарайська та коса Білосарайська" та "Затока Крива та коса Крива", здійснювався моніторинг стану біологічного та ландшафтного різноманіття, забезпечується ведення кадастру рослинного та тваринного світу на території парку. Крім того, здійснюється постійна охорона заповідних природних комплексів та об'єктів шляхом патрулювання на закріплених за інспекторами ділянках, у тому числі на територіях водно-болотних угідь.

Туризм та рекреація

Пропонуючи створити на цій території новий природно-заповідний об'єкт, ми враховували її роль не лише для збереження біотичного різноманіття, але й її естетичне, історичне та рекреаційне значення. Цей унікальний, мальовничий степовий ландшафт, у якому органічно поєднані балки з чистими струмками, кам'яні скелі та брили граніту, береги з пасмами ковили на них, заплавні ліси та лісонасадження, має бути збережений на користь України та її народу.

Морське узбережжя - чечудові пляжі з кварцового піска золотисто-жовтого кольору. Комфортний клімат - купальний сезон починається у квітні, а завершується у вересні, велика кількість безхмарних сонячних днів - біля

250 на рік, висока температура морської води (від 25 до 28 °C) у липні, ваблять сюди сотні тисяч людей на відпочинок та лікування.

На узбережжі Азовського моря також є неглибокі (до 1 м) солоні озера, більшість з яких містять лікувальні грязі, які є основним лікувальним фактором Приазов'я.

Виходячи із морфологічних принципів районування берегів моря, усе узбережжя можна поділити на три ділянки: Таганрог - Маріуполь, Маріуполь-Бердянськ та Бердянськ-Генічеськ, характеристики яких розглянуто нижче.

На першій ділянці берегові схили достатньо стабільні, хоча в деяких місцях (мис Рожок, західні береги кіс Кривої та Єлчанської) спостерігається інтенсивне руйнування узбережжя.

Враховуючи близькість великих промислових центрів, достатньо високу концентрацію ксенобіотиків у рекреантах, близькість глинистого берега до урізу морської води, а отже, її високу мутність, особливо при хвилюванні моря, і незначну ширину природного пляжу, ця ділянка, при даній екологічній ситуації, не відповідає еколого-гігієнічним вимогам, які висуваються до рекреаційних ділянок. Більш перспективним в цьому відношенні є західна частина ділянки Маріуполь-Бердянськ: від села Новопетрівка до селища Луначарське, включаючи Бердянськ, де зосереджені мінеральні, рапні води і лікувальні грязі.

На третій ділянці, від Бердянська до Генічеська, особливо в її західній частині - від Бердянська до Приморська, яскраво виражені ерозійні та зсувні процеси. Влітку тут скупчуються десятки тисяч неорганізованих відпочиваючих із автомобілями та автобусами. Розташовуються вони біля кромки стрімкого берега зсувної будови, стимулюючи його руйнування. Ці процеси стають особливо яскраво вираженими в місцях, де кількість відпочиваючих перевищує середню норму.

За даними болгарських екологів, на одну людину має припадати біля 10 кв. м пляжу. У літні місяці (червень-серпень) тільки в межах Бердянської курортної зони зосереджується 0,3-0,5 млн. відпочиваючих на загальній площі пляжів біля 400 тис. кв. м. Із цього виходить, що екологічна норма навантаження перевищується більш ніж в 6-8 разів. Аналогічна ситуація характерна і для інших місць відпочинку. Це один із факторів, який призводить до погіршення екологічного становища північного узбережжя Азовського моря. Результат - руйнування берега, знищення пляжів, рослинності, засміченість.

Основними причинами незадовільного стану води біля морського узбережжя у місцях оздоровчого водокористування є недостатній розвиток інженерної інфраструктури і, як наслідок, скиди недостатньо очищених господарсько-побутових та промислових стічних вод у водойми, значні антропогенні навантаження у зонах морських пляжів, незадовільний санітарно-технічний стан пляжів. Санітарно-гігієнічний стан рекреаційних зон потребує впровадження ефективних заходів із захисту курортно-рекреаційних ресурсів морських і річкових узбережжя України, визначення територій для вжитку першочергових

Із розглянутого можна зробити висновки, що найбільш перспективними місцями для курортно-рекреаційного будівництва і створення туристичних маршрутів є прибережні ділянки, приурочені до кіс або гирл річок, де піщані пляжі достатньо широкі, а береги пологі і віддалені від урізу морської води. Найбільш перспективними місцями є гирло річки Берда та Бердянська коса. Пляжі тут широкі, вода прозора. Однак за останні 8-12 років відбулося катастрофічно швидке зменшення їх ширини уздовж всього східного узбережжя Бердянської коси. Швидкість руйнування (зменшення) ширини пляжових ділянок коливається від 0,3 до 1,5 м за рік, в залежності від активності антропогенного навантаження. Слід урахувати, що вся узбережна зона є квазістійкою і будь-який вплив на неї активізує руйнівні процеси.

(За матеріалами семінару, присвяченому створенню Біосферного заповідника "Меотида")

ЗБЕРЕЖЕННЯ РІЗНОМАНІТТЯ ПРИРОДНОЇ ФЛОРИ НА ТЕРИТОРІЇ МАЛИХ МІСТ УКРАЇНИ

На прикладі Умані

Г. Чорна, канд. біол. наук, доцент кафедри біології та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини А. Куземко, канд. біол. наук, зав. відділу трав'янистих рослин природної та культурної флори Національного дендрологічного парку "Софіївка" НАН України

Типологія зелених насаджень в містах включає квітники, газони, газонно-чагарниково-квіткові комплекси, алеї та живі огорожі, сади, сквери, парки, лісопарки. Разом з тим, в містах наявні осередки, інколи досить значні за площами, напівприродної рослинності на узбіччях автошляхів та залізниць, пустирях, сміттєзвалищах, територіях підприємств. Ці екотопи зайняті рудеральними фітоценозами і сприяють поширенню синантропних, зокрема адвентивних видів. Заплави і тераси річок, береги ставків в межах міста часто є зоною рекреації, що призводить до фрагментації рослинного покриву аж до повного його знищення. Такі екотопи, безперечно, потребують особливої уваги з боку міської влади, комунальних служб, неурядових громадських організацій екологічного спрямування, учнівської та студентської молоді, а також активних дій, спрямованих на їх відновлення, рестабілізацію та ревалоризацію. Ці заходи дозволять призупинити фрагментацію рослинного покриву та забезпечити відновлення цілісності екосистем як необхідної умови функціонування екомережі, в якій міста зазвичай стають бар'єрами.

Зеленим оазисом міста Умань є всесвітньо відомий дендропарк "Софіївка", що певною мірою компенсує відсутність на території міста інших крупних парків, обмежену кількість скверів. "Софіївка" є провідним центром інтродукції, акліматизації та мобілізації рослин в умовах Правобережного Лісостепу України. Колекційний фонд дендропарку нараховує понад 3 тис. видів та внутрішньовидових таксонів і є джерелом садивного матеріалу для зеленого будівництва як міста Умані, так і інших населених пунктів Черкащини та сусідніх областей.

На вулицях та в скверах міста Умані асортимент деревних рослин представлений переважно липою серцелистою (*Tilia cordata*), кленом гостролистим (*Acer platanoides*), горобиною звичайною (*Sorbus aucuparia*), поодинокі зустрічаються вікові дерева дуба звичайного (*Quercus robur*). Вздовж русла малих річок басейну Південного Бугу - Уманки та Кам'янки представлені вербово-тополеві насадження з верб білої (*Salix alba*) та

ламкої (*S. fragilis*), тополі білої (*Populus alba*).

Серед інтродукованих порід найбільше поширення мають сосна кримська (*Pinus pallasiana*), ялина європейська (*Picea abies*) та гіркокаштан звичайний (*Aesculus hippocastanum*). Насадження останнього виду значно потерпають через експансію мінуючої молі - шкідника, що уражує дерева даного виду в усій Європі. Значного поширення в насадженнях міста Умань набули також ліщина ведмежа (*Corylus colurna*) і яловець козацький (*Juniperus sabina*). Серед малопоширених в умовах міста Умань інтродуцентів слід відмітити софору японську (*Sophora japonica*), золотий дощ звичайний (*Laburnum anagyroides*), катальпу чудову (*Catalpa speciosa*), платан західний (*Platanus occidentalis*), горобинник горобинолистий (*Sorbaria sorbifolia*). Щодо останнього виду, він має схильність до експансії, що спостерігається в ряді країн Європи, зокрема ми спостерігали такі процеси в умовах Латвії. Значну загрозу деревним насадженням становить ураження омелою білою (*Viscum album*), що в місті Умані, як і в багатьох містах лісостепової зони України, набуло значних масштабів. Ця проблема, на нашу думку, потребує вирішення на національному рівні. Деревні насадження на вулицях міста страждають також від щорічного обривання скелетних гілок службами Уманьзеленбуду та від вирубування дерев при забудові.

Останніми роками площа деревних насаджень вздовж річки Кам'янки значно збільшилася завдяки координаційній діяльності Національного дендрологічного парку "Софіївка" НАН України в рамках виконання плану дій, спрямованих на збереження долино-річкового ландшафту річки Кам'янка, якій, як і багатьом малим річкам України, загрожує повне зникнення, що ставить під загрозу існування перлини садово-паркового мистецтва світового рівня - дендропарку "Софіївка".

На квітниках центральної частини міста Уманьзеленбудом щороку висаджуються переважно однорічні та дворічні види квітково-декоративних рослин: шавлія блискуча, агератум, петунія, незабудки, братки, тобто види,

не характерні для аборигенної флори. Озеленення приватних садиб, а останнім часом також територій, прилеглих до офісів та магазинів є більш різноманітним. Збільшується використання дрібноцибулинних, насамперед шафрану (*Crocus*) та гадючої цибульки занедбаной (*Muscari neglectum*), ґрунтопокривних рослин, зокрема флоксу шиловидного (*Phlox subulata*), багаторічників, що не втрачають декоративності протягом всього вегетаційного періоду - півонії деревовидної (*Paeonia suffruticosa*), юки нитчастої (*Yucca filamentosa*), видів та сортів функії (*Hosta*). На кам'янистих гірках, які в останні роки набули значного поширення висаджують сукулентні рослини, насамперед види та сорти очитків (*Sedum*), а також декоративні цибулі (*Allium*), барвінок (*Vinca*).

Особливістю малих міст, в тому числі Умані, є значна представленість на газонах, прибудинкових територіях, у скверах видів ранньовесняних ефемероїдів: пшінки весняної (*Ficaria verna*), рястів ущільненого (*Corydalis solida*) та порожнистого (*C. cava*), анемони жовтецевої (*Anemone ranunculoides*) та а. дібровної (*A. nemorosa*). Жителі міста часто вирощують біля будинків підсніжник звичайний (*Galanthus nivalis*), проліску дволисту (*Scilla bifolia*). Відмічені окремі випадки успішного культивування занесених до діючого видання Червоної книги України цибулі ведмежої (*Allium ursinum*), скополії карніолійської (*Scopolia carnioolica*), пізноцвіту осіннього (*Colchicum autumnale*), півонії тонколистої (*Paeonia tenuifolia*), сну чорніючого (*Pulsatilla nigricans*) та рябчика шахового (*Fritillaria meleagroides*), а також занесеного до списку рідкісних рослин Черкаської області рівноплідника рутвицелистого (*Isopyrum thalictroides*). Прекрасно почуває себе в умовах міста ранньовесняний рідкісний в регіоні вид анемона лісова (*Anemone sylvestris*), яка вирощується на багатьох клумбах і легко розростається за рахунок вегетативного розмноження кореневищем. Протягом 2005-2008 років нами неодноразово спостерігалось повторне осіннє квітання цього виду. Досить поширені в місті види роду фіалка, насамперед фіалка запашна (*Viola odorata*), що спонтанно поширюється як вегетатив-

ними, так і генеративними діаспорами. Культивуються і швидко розростаються, утворюючи щільні популяції конвалія звичайна (*Convallaria majalis*) барвінок малий (*Vinca minor*), медунка темна (*Pulmonaria obscura*). Купина широколиста (*Polygonatum latifolium*) вирощується не так часто і формує обмежені за площею куртини.

До найпоширеніших декоративних видів природної флори літнього періоду квітнення в умовах м. Умані належать суховершки звичайні (*Prunella vulgaris*), горлянка женецька (*Ajuga genevensis*), в'язіль барвистий (*Coronilla varia*), льоннок звичайний (*Linaria vulgaris*), горошок мишачий (*Vicia cracca*), вероніка дібровна (*Veronica chamaedrys*), шавлія лучна (*Salvia pratensis*).

Оскільки всі антропогенні комплекси формуються на основі вже існуючих природних ландшафтів, в містах, особливо малих, зберігаються інколи досить значні за площами, фрагменти колишніх екотопів корінної природної рослинності. Зокрема, в умовах міста Умані в долинах малих річок Уманки та Кам'янки представлені фрагменти водних, повітряно-водних, болотних, лучних, лучно-степових, петрофітних угруповань з характерним для них комплексом представників природної флори.

Значну загрозу аборигенному фіторізноманіттю становлять адвентивні види. Розташування міста Умані на перехресті транспортно-комунікаційних шляхів з півночі на південь та із заходу на схід, розвинута мережа автомагістралей (Київ-Одеса, Львів-Дніпропетровськ, Умань-Черкаси, Умань-Кіровоград), залізнична гілка до ст. Христинівка, а також інтенсивний потік туристів до Національного дендрологічного парку "Софіївка" та щорічне паломництво хасидів з усього світу сприяють поширенню на території міста неаборигенних видів. У межах міста спостерігаються осередки поширення низки видів з високою інвазійною спроможністю. Із археофітів це *Anisantha*

tectorum, *Ballota nigra*, *Conium maculatum*, *Hordeum murinum*, *Lepidium ruderalis*. Найбільш поширеними кенофітами є *Acer negundo*, *Ambrosia artemisiifolia*, *Cardaria draba*, *Galinsoga parviflora*, *Helianthus tuberosus*, *Phalacrolooma annuum*, *Conyza canadensis*, *Impatiens parviflora*. Зростає кількість локалітетів *Artemisia annua*, *Bidens frondosa*, *Heracleum mantegazzianum*, *Solidago canadensis*, *Xanthoxalis fontana*. Зареєстровані в останні роки окремі знахідки *Grindelia squarrosa*, *Oxybaphus nyctagineus*, *Eriochloa villosa*, *Trisetum lineare*, *Duschesnea indica*. Вздовж водотоків в Лісостепу України, в тому числі й в умовах міста Умані, спостерігаються інвазії квітково-декоративних інтродуцентів, що набули характеру ергазіофітів: *Echinocystis lobata*, *Impatiens glandulifera*, *Helianthus tuberosus*, *Solidago canadensis*, *Asclepias syriaca*.

Таким чином, з метою збереження аборигенного фіторізноманіття в малих містах, як складових екомережі, потрібно активізувати діяльність, спрямовану на оптимізацію антропогенно трансформованого середовища. Зокрема, необхідно зберегти віділілі площі напівприродної рослинності в межах міста та його околицях, в тому числі у долинах річок, як основних шляхів міграції біорізноманіття, шляхом взяття їх під охорону, тип якої повинен визначитися окремо з огляду на стан природних комплексів. Необхідно здійснювати ренатуралізацію антропогенно трансформованих екотопів (пустирів, звалищ, комунікацій), як основних шляхів розповсюдження неаборигенних інвазійних видів рослин. З метою збереження деревних насаджень від шкідників, особливо таких небезпечних як омеда і мінуюча міль, що призводять до швидкої загибелі дерев, необхідно запровадити цільові програми по боротьбі з ними у державному масштабі. Необхідно також налагодити ефективну систему моніторингу за станом поширення інвазійних неаборигенних видів рослин в масштабах всієї країни. З метою ренатуралізації

долинно-річкових ландшафтів у містах та запобігання їх фрагментації, необхідно створювати водозахисні деревні насадження, які відповідали б нормам Водного кодексу України. На нашу думку, доцільним також є розширення асортименту аборигенних квітково-декоративних рослин, в тому числі занесених до охоронних списків. Як показала практика, ці види можуть успішно культивуватися і за своїми декоративними якостями не поступаються неаборигенним видам-інтродуцентам, які сьогодні переважають у квітковому оформленні міст України.

PROTECTION OF DIVERSITY NATURAL FLORA IN SMALL CITIES OF UKRAINE: THE CASE OF THE TOWN OF UMAN'

Green plantations in small cities of Ukraine are represented by gardens, parks, urban forests, lawns, lower beds, etc. At the same time, rather big areas are represented by plantations of semi-natural flora. There are, for example, roads' and railway's sides, dumps, territories of plants and factories, waste grounds. The last ones request special attention of scientists, local governments, education institutions, and ecological NGOs in order to prevent the lost of natural flora and habitats fragmentation. The dynamic of natural and semi-natural green plantations in the town of Uman' is analyzed with regard of development of the local and regional econet. The role of the famous Dendro-park "Sofiyivka" in flora biodiversity conservation and extension is assessed.

ПІДПИСИ ДО ФОТО:

1 - В озелененні прибудинкової території використано декоративну форму сливи (*Prunus*) (Фото І. Дениско); 2 - 3 - ; 4 - .

Як співіснують на території урочища Феофанія природний ліс і новий парк?

Олена Байрак, д-р біол. наук, професор, заступник директора з наукової роботи Наукового центру екомоніторингу та

біорізноманіття мегополісу НАН України (м. Київ)

Відомо, що чимало парків в містах України за різних часів створювались на основі природного лісу, навколо якого розбудували парковий ландшафт. У зеленій зоні Києва більшість парків включають ділянки природних і інтродукованих насаджень. До складу окремих парків входять значні за площею масиви природного лісу (наприклад, Голосіївський парк ім. Рильського, Сирецький дендропарк тощо).

Урочище Феофанія... З 1944 р. ця ділянка, що знаходиться на південно-західній околиці Києва, площею 150 га була передана Академії Наук УРСР, де створено дослідне лісництво "Феофанія", а в середині лісового масиву розташована експериментальна база, яку використовували для досліджень наукові заклади академії наук. Упродовж 50-80 рр. було насаджено понад 100 видів і форм плодкових та декоративних культур ("Природно-заповідний фонд м. Києва (2001)"). З часом плодві сади втратили своє призначення, а інтродуковані дерева збереглися в окремих локалітетах, прилягаючих до лісу. Серед них вирізняються значними розмірами та формою крони псевдотсуга Мензиса, модрина сибірська та даурська, бук лісовий дуби каштанолістий, монгольський, звичайний 'розсіченолістий', які зростають на території Державної установи "Садово-парковий комплекс НАН України".

Однак найвагомішу цінність цієї території визначає широколистяний ліс (130 га), розташований кільцем навколо центральної частини, де з 2004 р. розпочата реконструкція паркової частини. За проектом парку (автор дендрологічної частини к.б.н. Клименко Ю.О.) висаджено понад 120 видів і форм дерев і кущів, які відрізняються високими декоративними властивостями. Упродовж останніх чотирьох років розбудовано доріжно-стежкову мережу, впорядковано ландшафтні композиції, алеї, рокарій. Проте, навряд чи ця територія разом з парком мала б такий привабливий вигляд і виконувала поліфункціональне призначення (наукове, санітарно-гігієнічне, бальнеологічне,

рекреаційне, освітньо-виховне), аби не природний ліс навколо, який водночас, створив сприятливий мікроклімат для інтродукованих деревних рослин.

За результатами комплексного моніторингу, здійснено співробітниками Наукового центру екомоніторингу та біорізноманіття мегополісу НАН України, показано, що унікальність території парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва "Феофанія" полягає у поєднанні природних комплексів із парковими насадженнями. Цінність лісового масиву визначають високі показники різноманіття рослинного і тваринного світу корінної діброви із віковими деревами (дуби 100-180-рр., окремі екземпляри - 300 р. і більше, клени, липи, ясени віком 70-120 р.) та похідних грабових лісів, в яких виявлено рідкісні види, занесені до Червоної книги України (рослин - 5, тварин - 7), списків Бернської конвенції (хребетних тварин - 35), 11 видів рослин, які потребують охорони на регіональному рівні. Моніторинг рослинності урочища показав значні зміни у фітоценотичній структурі широколистяних лісів протягом останніх 50 років, як спричинені як природними, так антропогенними факторами. Негативно на рослинний і тваринний світ лісового масиву впливають деякі елементи паркобудівництва: прокладання асфальтованих доріг у лісі, а вздовж них формування газонів у вигляді смуг, нерегульована рекреація, наслідками яких є трансформація ґрунтового та рослинного покриву, місцями спостерігається експансія бур'янів, забруднення території сміттям.

Охорона лісового масиву за статусом парку-пам'ятки садового паркового мистецтва відіграла певну позитивну роль у збереженні його компонентів. Проте для реальної охорони біорізноманіття природних ценозів та популяцій рідкісних видів біоти в даний час потрібно, насамперед, зберегти екосистемне різноманіття урочища "Феофанія", природну структуру широколистяних лісів урочища, взаємозв'язки між різними компонентами. Це можливо за умови обмеження різних видів господарської діяльності, регулювання рекреації та дотримання природоохоронних норм. Оптимізація природоохоронного режиму парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва, відповідно до Закону

України "Про природно-заповідний фонд України" (ст. 38), можлива шляхом проведення диференціації території, виділивши наступні зони: заповідну, обмеженої рекреації, стаціонарної рекреації, господарську. За попередніми дослідженнями встановлено, що різні ділянки території мають увійти до складу різних зон: більші площі лісового масиву - до заповідної зони, лісові ділянки із дорогами - до зони регульованої рекреації, паркова частина з оздоровчими приміщеннями - до зони стаціонарної рекреації, а науково-дослідні установи - до господарської зони. У зоні стаціонарної та регульованої рекреації необхідно впорядкувати маршрут екологічної стежини для екскурсій, а також посилити природоохоронну пропаганду щодо дотримання режиму (аншлаги про правила поведінки у лісі, зокрема, заборону багать, зривання первоцвітів, знаки про межі абсолютно заповідних ділянок, які відвідувати заборонено).

Розбудова паркової частини триває. Тому надзвичайно важливим є дотримання природоохоронного режиму та врахування рекомендацій щодо його оптимізації на території парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва "Феофанія" як співробітниками установи "Садово-парковий комплекс НАН України", так і відвідувачами, насамперед, киянами.

HOW THE NATURAL FOREST AND NEW PARK COEXIST IN THE TERRITORY OF PHAEOPHANIA TRACT

Results of complex monitoring accomplished by collaborators of the Scientific Centre of ecomonitoring and biodiversity of megapolicy, NAS of Ukraine, show proofs, that uniqueness of the territory of the park-memorial of garden and park art "Phaeophania" is in joining of natural complexes with park plantations. Value of the forest massive is identified by high indicators of plant and animal kingdom of native oak forest with secular trees and hornbeam derivatives, among them rare species are listed in the Red Data Book of Ukraine. Monitoring of the tract vegetation shows considerable changes in phytocenoctic structure of broad-leaved forests for the last 50 years caused both by natural and anthropogenous factors.

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва "Феофанія"

З 1972 р. дана територія, площею 150 га, охороняється як парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва "Феофанія" загальнодержавного значення. На відміну від існуючих в м. Києві парків, які є зразками садово-паркового мистецтва минулих століть, парк у Феофанії - це втілення сучасних досягнень паркового будівництва і досвіду інтродукції деревних рослин. В його ландшафтних композиціях, формування яких триває і надалі, використано високе розмаїття культиварів дерев і кущів.

2

1

ПІДПИСИ ДО ФОТО

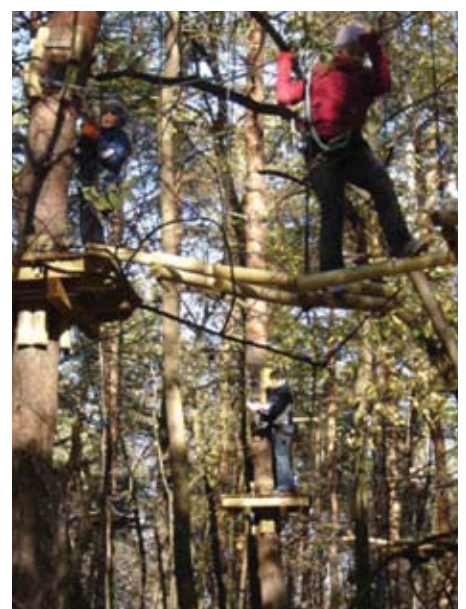
1 - Фрагмент рокарію парку. 2 - Віковий дуб широколистяного лісу.

3 - Унікальне поєднання природного лісу та садово-паркового комплексу Феофанії.

Фото Олени Байрак

3

ТРИВОЖНИЙ СИГНАЛ

Атракціони, котрі Ви бачите на фото, встановлені безпосередньо на живих деревах. Весь цей "Парк екстремальних розваг" <http://www.seiklar.ucoz.ru/> організований на галявині Голосіївського лісу, між будинком-музеєм М.Рильського та гуртожитком Аграрного університету. Раніше там була стежка для студентів (зручна й для лижного спуску), росли дерева. Тепер дерева знищені, навіть пеньків не видно: авто-нувориші люблять під'їзджати прямо до потрібного їм місця. Все, що росте на землі, цим панам лише заважає. Хазяї парку стверджують, що такі атракціони є й в інших країнах Європи. Маю сумніви стосовно того, що якась європейська держава дала дозвіл на нівечення дерев, на безжалісне знищення природи. Добре знаю Германию - абсолютно виключає подібне! Вони посилаються на Естонію. Не вірю, що й естонці дозволяють собі робити автопарковку в лісі, поміж дерев.

Так, населення Голосіївського району різко збільшується. Так, юнацтву потрібні розваги. Сам люблю екстремальні відчуття (влітку збирався високо в гори, в Альпах). Але запарковуватися в лісі - це неподобство!

В наш час "панів-бізнесменів" навряд чи виселити з

Голосіївського лісу. Проте, вимагати від них виконання мінімум-умов конче потрібно:

1. Облаштувати автопарковку ПОЗА лісової зони, наприклад - біля гуртожитку.
2. Взяти на себе відповідальність за прибирання сміття в цій частині лісу.
3. Перекрити шлагбаумами всі дороги на в'їздах до лісу (з'явилася ще одна проблема: автовласники бажають випробувувати своїх улюблених "залізних коней" СКРІЗЬ - у парках Києва, в горах Криму і т.п.).

Євген Гаєв,
доктор техн. наук, н.с. Інституту гідромеханіки НАНУ,
киянин, який вболіває за довкілля рідного міста

Це видання стало можливим завдяки Офісу радника з питань сільського господарства, природи та якості харчових продуктів Посольства Королівства Нідерландів в Україні, Матеріали призначено не для продажу. Офіс радника з питань сільського господарства, природи та якості харчових продуктів Посольства Королівства Нідерландів в Україні не є суб'єктом авторського права на опубліковані матеріали та не несе відповідальності за їх зміст.

Відповідальна за випуск: Т. Гардашук.